

Poznámky k autorskoprávním aspektům užití autorských děl při digitální výuce

Comments on Copyright Aspects of Use of Copyright Works in Digital Teaching

Martin Boháček

Faculty of International Relations, Prague University of Economics and Business, W. Churchill Sq. 1938/4, 130 67 Prague 3, Czech Republic

Corresponding author: Martin Boháček (martin.bohacek@vse.cz)

Abstrakt

V současné době pandemie Covid-19 se učitelé a studenti běžně účastní výuky s využitím digitálních technologií a užívají přitom v elektronické podobě své výtvary i autorská díla jiných autorů, a to i bez jejich svolení či souhlasu. Cílem tohoto článku je identifikovat problémové aspekty e-learningu z hlediska možného konfliktu s autorským právem a nabídnout jejich řešení. Některé tyto aspekty řeší směrnice EU č. 2019/790 (Digitální směrnice), jejíž implementace se promítla do návrhu novely autorského zákona, který je zatím neřeší. K naplnění uvedeného cíle autor položil několik výzkumných otázek, zejména: Jaké formy užití autorských děl označují pojmy e-learning, online výuka či digitální výuka? Lze i na digitální výuku aplikovat zákonnou výukovou výjimku pro užití autorských děl jiných autorů bez jejich souhlasu podle dosavadního textu autorského zákona (AutZ)? Existuje k ní judikatura, která by byla aplikovatelná i na e-learning? Jak se po implementaci Směrnice EU 2019/790 (Digitální směrnice) v novele AutZ změní podmínky pro užití autorských děl při e-learningu a co je možno pro jeho organizaci v praxi doporučit? K uvedenému cíli i výzkumným otázkám byl proveden výzkum českého práva vztahující se k užití autorských děl při digitální výuce. K tomu byla užita metoda empirického výzkumu právních předpisů a judikátů obsahujících výrazy e-learning, digitální výuka aj. Pro srovnání práva ČR a EU byla použita metoda komparativní. Článek má převážně přehledovou povahu, s prvky úvahovými. Nevěnuje se komplexně všem aspektům autorského práva při výuce, tedy např. ani obecně plagiatismu, ale identifikuje autorskoprávní aspekty specifické pro e-learning.

Klíčová slova

Autorský zákon; Digitální výuka; E-learning; Výuka online; Citace; Zákonná výuková výjimka (licence); Školní dílo; Užití autorských děl; Směrnice EU č. 790/2019 (Digitální směrnice); Informační směrnice; Novela autorského zákona.

Citation: Boháček, M. (2022). Poznámky k autorskoprávním aspektům užití autorských děl při digitální výuce. *Acta Informatica Pragensia*, 11(2), 152–178. <https://doi.org/10.18267/j.aip.178>

Academic Editor: Stanislava Mildeova, University of Finance and Administration, Czech Republic

Copyright: © 2022 by the author(s). Licensee Prague University of Economics and Business, Czech Republic.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

Abstract

In the current COVID-19 pandemic, teachers and students routinely take part in schooling via digital technologies, using their own and other authors' copyrighted works, even without their permission or licence. The aim of this article is to identify these aspects of copyright in online teaching and to offer solutions to them. Some of these aspects are addressed by EU Directive No. 2019/790 (Digital Directive), the implementation of which was reflected in the draft amendment to the Czech Copyright Act, which had not addressed them. To fulfil this goal, the author asked several research questions: What forms of use of copyright works refer to the terms e-learning, online teaching or digital teaching? Is it possible to apply a statutory teaching exemption to the use of copyright works of other authors without their consent under the current wording of the Copyright Act (AutZ)? Is there any case law regarding such an exemption that would be applicable to e-learning? How will the conditions for the use of copyright works in e-learning change with the AutZ amendment following the implementation of EU Directive No. 2019/790 (Digital Directive) and what practical organizational recommendations can be made? To the above goal and questions, we conducted research in Czech law relating to the use of copyright works in digital teaching. For this purpose, we used the method of empirical research of Czech legislation and case law containing the terms e-learning and online or digital teaching. We also employed a comparative method to compare Czech law and EU law. The article is primarily an overview with elements of reflection. It does not comprehensively address all aspects of copyright in teaching, such as plagiarism in general, but identifies copyright aspects specific to e-learning.

Keywords

Copyright act; Digital teaching; E-learning; Online learning; Statutory teaching exception (license); Schoolwork; EU Directive No. 790/2019 (Digital directive); Information directive; Amendment to the copyright act.

1 Úvod

Již dva roky trvá epidemie SARS-2 Covid-19 a v důsledku opatření k omezení přímých kontaktů mezi lidmi vyvstala potřeba nepřímé formy výuky s využitím digitálních technologií téměř po celém světě. E-learning ale není jev nový. Za jeho počátek se obvykle pokládá vytvoření vyučovacího systému PLATO¹ na University of Illinois založeném na počítači a počítačovém programu TUTOR na začátku 60. let (Bitzer et al., 1961, s. 157-161) a článek, jehož autorem je Patrick Suppes, o využití laboratoře na základě počítače ve výuce základní školy (1964, s. 79-93). Na území ČR byl vývoj uplatnění digitálních technologií ve výuce od 80. let spojen s použitím školních mikropočítačů a později osobních počítačů, inteligentních výukových systémů (Intelligent Tutoring Systems) až po programové vyučování s využitím e-mailu, telekonference, CD-ROM a studentské chaty. Dochází k vytváření „komplexnějších výukových programů včetně přednášek, testů, opakovacích a doplňovacích modulů na místních sítích i www a celých virtuálních kurzů využívajících možnosti vzdálené výuky“ (Clarke, 2013, s. 121-131). Pro takovou elektronickou či digitální formu výuky se ujal výraz e-learning.

¹ PLATO je zkratka slov Programmed Logic for Automatic Teaching Operations.

Až do r. 2020 byl e-learning používán na vysokých školách i v jiných vzdělávacích zařízeních obvykle jen jako perspektivní, ale doplňková forma výuky. V době pandemie viru SARS-2 Covid-19 se však zejména v době uzavření škol stala formou dominantní, a vedle prezenční formy lze i ji zřejmě i do budoucna pokládat za standardní trvalou součást pedagogické práce. Je to významný vstup technologií do života každého učitele i studenta. Lze jen spekulovat, jak jinak by v době epidemie bylo možno výuku na všech stupních adekvátně zajistit, kdyby forma e-learningu nebyla již známa a v praxi odzkoušena na platformách jako je MS TEAMS, ZOOM aj. Podtrhuje to stále vzrůstající význam informatiky a její prorůstání do všech oblastí života.

Učitelé i studenti ve svých prezentacích či jiných výukových pracích a vystoupeních masově tvoří, provádějí, přenášejí, ukládají i rozmnožují autorská díla v digitální podobě, a to svá i jiných autorů, mnohdy bez jejich souhlasu. Málo pozornosti věnují tomu, zda přitom neporušují výlučné právo autorů na užívání jejich děl.

Cílem tohoto článku je identifikovat problémové aspekty e-learningu z hlediska možných kolizí s autorským právem a nabídnout jejich řešení tak, aby bylo uplatnění e-learningu s ním v souladu. Autorské právo zná řešení těchto kolizí stanovením zákonných výjimek z výlučného práva autora pro užití jeho autorského díla uživatelem pro účely výuky. Potřeba zjištění a vyjasnění těchto problémových aspektů je naléhavá i proto, že autorský zákon ČR i zákony většiny jiných zemí dosud postrádaly takovou výslovnou úpravu zákonné výjimky pro e-learning.

Výuka formou e-learningu totiž přesahuje způsobem i rozsahem limity pro zákonnou výukovou licenci (možnost použít díla jiných autorů ve výuce i bez jejich souhlasu), které autorské zákony pro výuku v tradiční formě stanovily, a proto ohledně shody digitální výuky s právem dosud existovala nejistota. Tak jako i v jiných oblastech života lidské společnosti, technologie přinášejí změny, na které právo reaguje až s odstupem, po vyjasnění všech dopadů a nalezení optimálních pravidel. Při výkladu recentního práva či konstrukci nových pravidel je třeba zvážit řadu okolností rovnováhy zájmů autorů i uživatelů jejich děl. Z výlučného práva autorů ohledně užívání jejich děl vyplývají pro uživatele těchto děl limity – zákonná licence umožňující jejich užívání i bez licence autorů by měla být konstruována tak, aby nestanovila zbytečné bariéry rozvoji a uplatnění technologie v praxi. Na druhé straně by zároveň nemělo dojít k výraznějšímu omezení výlučného práva autorů a tím snížena funkce právní ochrany ke stimulaci autorů k další tvorbě i producentů k nezbytným investicím do ní (Ginsburg, 1990, s. 1865), v české právní vědě o tom píše Koukal (2019, s. 118-120).

Některé tyto aspekty řeší Směrnice EU č. 2019/790 (*Digitální směrnice*), jejíž implementace se promítla do návrhu novely autorského zákona (*Návrh novely*) a článek se proto věnuje i komparaci uvedených aspektů e-learningu z hlediska současného textu autorského zákona ČR (kde výslovná úprava zákonné výjimky pro digitální výuku chybí), jeho navržené novely i Digitální směrnice jako jejího předobrazu.

K naplnění uvedeného cíle si autor položil několik výzkumných otázek: Jaký je rozdíl mezi pojmy e-learning a online výuka, resp. jaké formy výuky označují? V jakém smyslu mají informace předávané při digitální výuce povahu autorských děl? Jak se z hlediska současného pojetí autorského práva na ně aplikuje zákonná výuková výjimka pro užití autorských děl jiných autorů při výuce i bez jejich souhlasu? Lze tuto zákonnou výjimku, která je koncipována pro výuku v tradiční formě, uplatňovat rozšířením výkladu i na digitální výuku? Existuje k užívání autorských děl a zejména k uvedené zákonné výjimce při e-learningu judikatura, která by blíže objasnila obecnou právní úpravu a lze ji aplikovat i na digitální výuku? Jaké jsou podmínky pro zákonnou výukovou výjimku učitele, pro citační výjimku a pro školní dílo studenta? Jaké jsou podmínky zákonné výukové licence pro digitální výuku podle Směrnice EU 2019/790 (*Digitální směrnice*)? Jak se po novele autorského zákona implementující tuto směrnici změní podmínky pro užití autorských děl při e-learningu a co je možno pro jeho organizaci v praxi doporučit?

Ohledně položení či řešení těchto otázek bylo třeba vymezit zmíněné základní pojmy a byl proveden průzkum dosavadního stavu poznání – odborné literatury a dále empirický výzkum české právní úpravy i judikatury vztahující se k užití autorských děl při digitální výuce. K řešení těchto otázek byla použita metoda analýzy právních předpisů a českých judikátů a k porovnání úpravy Digitální směrnice a navrhované novely autorského zákona ČR s dosavadní úpravou autorského zákona metoda komparativní. K formování doporučení k postupu při aplikaci zákonné výukové výjimky na digitální výuku a k řešení identifikovaných problémů budou hledány vhodné inspirace v soudních judikátech, budou-li nějaké nalezeny, a též v odborné literatuře. Z hlediska výkladu práva byl užít výklad doktrinární, soudní a systematický. Článek má převážně přehledovou povahu, s prvky úvahovými. Z hlediska přístupu k tématu je třeba zdůraznit, že článek se nevěnuje a ani nemůže věnovat komplexně všem aspektům autorského práva při výuce, tedy např. ani obecně problematice plagiarizmu, ale že identifikuje jen aspekty specifické pro e-learning.

Stav poznání uplatňování autorských děl jiných autorů v digitální výuce bez jejich svolení, tedy především ohledně podmínek zákonné výukové licence, která by to legálně umožňovala, v českém prostředí není příliš pokročilý. Komentářová literatura se zákonné výukové licence pro e-learning věnuje minimálně, v podstatě stručně až po přijetí Digitální směrnice v r. 2019 (Polčák et al., 2020; Holcová et al., 2019), podobně se o ní zmiňuje Srstka (Srstka et al., 2019), dílčí články nebo části monografií se spíše věnují obecnějším aspektům autorského práva a internetu a informatiky (Koukal, 2020; Myška, 2020; Prchal, 2016; Andruško, 2016), výjimečně je na ni zaměřena studie v příspěvku na konferenci (Boháček, 2020), existují i některé publikované jí se týkající přednášky pro univerzity (Holcová, 2013). Výzkumem bylo zjištěno, že v českém právu se výraz „e-learning“ vyskytuje zcela výjimečně, a to jen ve dvou vyhláškách a v některých dalších podzákonných právních předpisech, v nich podobně zcela okrajově i výraz „výuka online“. Výraz „licence online“ se vyskytuje v § 100 AutZ po jeho novele díky implementaci tzv. směrnice EU o kolektivní správě, ale bez souvislosti s výukou online. V judikatuře se výraz „e-learning“ vyskytuje také výjimečně, častější je výraz on-line (online), ale téměř ve všech případech je to jen označení výuky s digitálními nástroji, tedy jen formy výuky, aniž by byly více řešeny její právní aspekty.

2 Pojmy digitální výuka (online a e-learning) a jejich povaha z hlediska současného autorského zákona

První výzkumná otázka má objasnit, jaký je rozdíl mezi pojmy „e-learning“, „online výuka“ a „digitální výuka“, resp. jaké formy výuky označují. Výuku online chápeme v této stati jako přenesení tradiční formy přednášek, seminářů, cvičení, testů i ústních zkoušek (máme tím na mysli výuku v prostředí bezprostředního kontaktu učitele a studentů vysokých škol i žáků nižších stupňů vzdělávacího systému v jejich fyzické přítomnosti ve shodném čase na určitém stejném místě) do prostředí sítě elektronické komunikace, která je sice uskutečňovaná v daném shodném čase, ale mezi učitelem i studenty nalézajícími se na různých místech. Taková výuka pak probíhá za pomoci prostředků kamerové i hlasové elektronické komunikace na dálku, zejména počítačů či mobilů, resp. různých pro tento účel vytvořených aplikací, jako je MS TEAMS, ZOOM, Skype aj. Může se jednat o hromadnou výuku se vzdálenou e-přítomností více studentů v daném shodném čase, anebo jen o výukovou komunikaci mezi učitelem a jedním studentem (v chatu – využíváno zejména v individuálních konzultacích či online vedených ústních zkouškách), popř. mezi studenty navzájem v jejich vytvořených skupinách v rámci dané aplikace.

Autor této statě chápe „online výuku“ úzce – jako výuku probíhající jen v daném shodném čase mezi v té době elektronicky připojenými vzdálenými účastníky. Zejména zahraniční literatura však chápe tento pojem mnohem širě, a sice jako „nová verze distanční výuky“ (Dringus & Cohen, 2005) či „výuka ve spojení s webem“, popř. dokonce velmi obecně tak, že je jen „typem e-learningu“ a zahrnuje ho jako jeho podmnožinu (Triacca et al., 2004).

Druhý zde používaný pojem – „e-learning“ – je ve světě v odborných publikacích definován v mnoha rozdílných definicích, obvykle jako „proces vyučování“, ale i „výzkum za využití digitálních technologií, resp. ve vazbě na použití webu“ (Kumar Basak et al., 2018; Moor et al., 2011). V české odborné literatuře se pod něj zahrnují také „různé typy výukových forem, v různé šíři – zejména e-learningové kurzy, weblogy, diskusní fóra, e-knihy, webináře, hry a simulace, LMS (Learning Management System), masově otevřené online kurzy (MOOC), podcasty, screencasty a videostreaming, peer assessment aj.“ (Zounek et al., 2016). Autor této statě vymezuje e-learning tak, že spočívá v „*předem připraveném systému výukové látky v e-podobě a testů ověřujících míru jejího zvládnutí studentem, často jím samostatně přístupný a spouštěný v místě a času dle jeho výběru*“ (Boháček, 2020). Jde tedy o širší pojem, o využití digitální technologie k učení, které může probíhat jak ve stejném reálném čase (pak je pojem „online výuka“ podmnožinou pojmu „e-learning“), tak i mimo něj. Tak by to bylo v čase a místě podle volby uživatele – učitele i studenta, což zahrnuje především doplňkové podklady, testy i celé kurzy, které jsou učitelem připraveny v určitém digitálním úložišti (obvykle na webu), odkud si je může student aktivně najít, přečíst si je a sám si je spustit, popř. aktivně dotvořit, v místě i času podle svého výběru, tedy i večer z domova. Jde-li o přednášku v tradiční formě v budově školy, ale snímanou kamerou a nahranou a uloženou digitálními nástroji, a také o přednášku online, je-li provedena v digitálním prostředí, nahrána a uložena v digitálním úložišti, odkud si ji může student spustit, mění se užší forma online výuky na e-learning v širším vymezení.

Pojem e-learning lze vyjádřit též obecným výrazem „digitální výuka“ – výuka s využitím digitálních technologií či s digitálními nástroji. Výuka online je jedna z forem e-learningu, resp. jedním z typů digitální výuky. Digitální výuka by mohla být vztažena i na „výuku za pomoci umělé inteligence – AI“ (Ginsburg & Budiardjo, 2019), ale i na „učení strojů“ a ne jen na „učení lidí za pomoci strojů“ (Spiro & et al., 2017). Roboti, kteří vytvořili autorská díla, se nepokládají za autory, ale otázka je diskutována (Grimmelmann, 2016, s. 657-681). Dalším typem digitální výuky je tzv. „blended learning“, kombinující různé formy výuky včetně on-line a off-line, synchronní a asynchronní, samostudium a kolaborativní studium, digitální a tradiční, formální a neformální, kombinující různé multimediální nástroje“ (Eger, 2004; Eger, 2020).

Formou online v reálném čase s digitální technologií, popř. i uložením nahrávky v úložišti a pozdějším jejím spuštěním či zpracováním dalšími účastníky, mohou probíhat též různá školení i vědecké semináře (pro ně se zavedl z angličtiny termín „webináře“) či kolokvia, ba celé konference, k nimž se může vyzvaný účastník elektronicky připojit, ale i jednání vědeckých a oborových rad fakult a vysokých škol, obhajoby diplomových a doktorských prací, habilitací a profesur, diskuze na fórech studentů aj., což ovšem již přesahuje rámec této statě.

Účelem této statě není vybírat optimální definici z širokého vějíře, jehož příklady rozdílností autor výše uvedl, a nově je definovat. Je z nich patrná určitá vágnost. Cílem pohledu autora této statě ale není pojmenovat a vymezit všechny možné pedagogické formy a typy digitální výuky či vědeckých akcí s využitím digitální technologie, resp. užívané ve spojení s pojmy e-learning či online výuka, ale jen pojmové rozlišení obou zmíněných pojmů e-learningu a výuky online, ale i pojmu digitální výuka z hlediska aspektů autorského práva.

3 E-learning v textu právních předpisů a v soudních a správních rozhodnutích v ČR jako výsledek výzkumu jejich textů

K naplnění vytčeného cíle tohoto článku bylo třeba provést jednoduchý empirický výzkum v textech právních předpisů i rozhodnutí soudů a správních úřadů ČR, zda se v nich výslovně objevuje právní regulace některých aspektů výuky s digitálními nástroji, resp. pojem e-learning, on-line (online) výuka či digitální výuka. Má odpovědět na další výzkumnou otázkou směřující k naplnění vytčeného cíle. Smysl tohoto výzkumu je zjistit, zda se vůbec v české praxi vyskytují případy týkající se sporů či jiných postihů

e-learningu, při němž jsou učitelem či studentem užívána autorská díla jiných autorů bez jejich souhlasu. Mělo by to význam pro vyjasnění, zda je takový postup učitele či studenta posouzen z hlediska výkladu státní autority aplikující právo jako v souladu s právem a za jakých podmínek a limitů. Jen připomínáme, že zákonná výjimka z výlučného práva autora na užití jeho díla pro účely digitální výuky, která by to umožňovala, není výslovně v autorském zákonu upravena. Jako legální možnost připadá proto jen výklad obecné úpravy tradiční formy výuky, a to i kdyby došlo k rozšíření chápání rozsahu pojmu „výuka“ oproti dosavadnímu pojetí. Přitom je nutno zdůraznit, že výjimku z výlučného práva autora nelze vykládat širě, než plyne z textu zákona (jako to nelze u výjimky ze zásady v právu obecně). Na druhé straně je třeba zvážit technologický vývoj a s ním související změny ve společenském životě i jeho organizaci.

Výzkum byl proveden vytěžováním dat v elektronické podobě textů právních předpisů v rámci automatizovaného systému právních informací (ASPI), a to jak v rámci právních předpisů, tak rozhodnutí soudů (Urbániková & Smekal, 2017, s. 37-41; Bobek, 2016, s. 3-10). Navazuje na výzkum v české odborné právní literatuře, která se e-learningem, on-line (online) či digitální výukou zabývá, jak již byla zmíněna v Úvodu i v části 1 této statě.

Pokud se týče zákonů i podzákonných právních předpisů, výslovně se v nich neřeší výuka s digitálními nástroji, resp. e-learning či on-line (online) výuka. Výjimkou je text § 100 AutZ, kde se vyskytuje výraz „online“ v souvislosti s poskytováním licence pro více území k právům k užití hudebních děl online, k němuž lze odkázat na komentářový výklad (Zibner, 2020, s. 722-736). Výraz „online“ byl použit již v názvu i textu Směrnice o kolektivní správě autorského práva a práv s ním souvisejících a udělování licencí pro více území k právům k užití hudebních děl online na vnitřním trhu č. 2014/26/EU ze dne 26. 2. 2014, která byla v citovaném ustanovení i dalším textu AutZ implementována.

Další výjimkou jsou dvě vyhlášky (vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 73/2019 Sb., o vzdělávání v základních kmenech farmaceutů a č. 397/2020 Sb., o vzdělávání v základních kmenech lékařů) a několik dalších podzákonných předpisů speciálních (zejména v oblasti zdravotnictví), které normují zejména způsoby distanční výuky při odborném vzdělávání lékařů a dalších odborníků. Jedná se vesměs jen o označení elektronické formy výuky těmito výrazy, úprava nemá žádný vztah k zákonné výukové či citační výjimce z výlučného práva autora ohledně užívání jeho děl. Situace plyne ze skutečnosti, že tvorba práva je vždy v určitém opoždění za technologickou a společenskou situací a reaguje na jejich vývoj až s určitým časovým odstupem, kdy jsou k dispozici i zkušenosti z jejich praktického uplatnění. V nových předpisech či jejich novelách se zohledňuje i výklad práva z rozhodování soudů či správních úřadů i výklad odborníků a právní teorie (tzv. doktrinální výklad). K zakotvení úpravy zmíněné zákonné výjimky do textu autorského zákona dochází až přijetím jeho novely implementující citovanou Digitální Směrnici EU č. 2019/790 (podrobněji dále).

Podobná situace je i v judikatuře. Výraz „e-learning“ byl vytěžováním dat v systému ASPI detekován jen v několika rozhodnutích Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže v oblasti veřejných zakázek (ohledně turistického multimediálního průvodce, dodávky vzdělávacích služeb, rekvalifikačního kurzu a kompetenčního modelu) – vesměs byl tento výraz použit jen jako označení elektronické formy výuky, bez posuzování autorských práv účastníků řízení či postihu jejich porušení. Z hlediska soudních sporů to bylo ve sporu o zadostiučinění za nemajetkovou újmu z nezákonného rozhodnutí nebo nesprávného úředního postupu orgánu veřejné moci (zde se také jednalo jen o název projektu „E-learning pro sluchově postižené žáky“, bez posuzování porušení autorského práva při výuce). Výsledkem výzkumu je, že žádný případ s vazbou e-learningové výuky na autorské právo není evidován v systému ASPI (Wolters Kluwer ASPI).

Častější byla rozhodnutí soudů či správních úřadů, v nichž se v textu vyskytoval výraz on-line (či online). Výzkum v systému ASPI ukázal celkem 211 případů, kde byl v textu použit, ovšem v drtivé většině opět jen jako označení formy výuky, bez řešení autorskoprávních aspektů výuky s digitální technologií. Bylo to např. ve sporu o poškození dobré pověsti v reportáži na zpravodajském portálu online o incidentu

opilých fotbalových fanoušků, kteří se dopustili rasových urážek; v jiném sporu byl výraz online částí názvu jeho účastníka. Vedle těchto soudních sporů existují také některá rozhodnutí Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže ohledně veřejných zakázek, která obsahují výraz online - např. týkající se online archivace uživatelských dat, jiný ohledně on-line rezervace ubytování, další o on-line odbavení cestujících letecké společnosti aj. (Wolters Kluwer ASPI), vesměs bez vazby na autorskoprávní aspekty digitální výuky.

S autorským právem má sdělení on-line vzdálenější souvislost jen v případě počítačového programu pro výuku zaměstnanců TAXTEST řešeného před Úřadem pro ochranu hospodářské soutěže – zde ale jen z hlediska nesprávně zvoleného typu zadání veřejné zakázky, samo řešení autorskoprávních aspektů digitální výuky nebylo předmětem posuzování Úřadu (ÚOHS-0906,0907,0908,0909,0910,0911,0912,0913,0914,0915,0916,0917,0918,0919/2015/VZ-04391/2016/512/VKa Brno). Vzdálenější vazba je i u případu souvislosti mezi televizními programy Harmonie TV a BOOTv – zde ale jen pro nedostatečnou součinnost s dohledovým orgánem (RRTV, Sp. zn./Ident.: 0951, 2014). Podobně vzdálenější souvislost je i u případu o reklamě na loterii Korunka – zde ale jen z hlediska rozporu s dobrými mravy, nikoliv ve vazbě na autorskoprávní aspekty digitální výuky (Sp. zn. RRTV/2017/706/had, 27. 2. 2018). Úplná citace těchto případů je uvedena v seznamu zdrojů na konci statě.

Další výzkum byl proveden na zjištění rozhodnutí, která by aplikovala a tedy i obsahovala ve svém textu zákonnou výjimku pro užití autorských děl pro ilustrační účel při vyučování a vědeckém výzkumu dle § 31 odst. 1 písm. c) autorského zákona ČR (AutZ), avšak žádné takové rozhodnutí není evidováno.

Z rozhodnutí o otázkách souvisejících s e-learningem a uvedenou výukovou zákonnou výjimkou je možno uvést usnesení Ústavního soudu o tom, že vytvoření díla pouze z citátů chráněných autorských děl není všeobecně považováno za dovolené užití bez svolení autorů těchto děl (Ústavní soud 2012; Důvodová zpráva k vládnímu návrhu autorského zákona). Ustanovení § 47b zákona o vysokých školách č. 111/1998 Sb., ve znění změn a doplňků, stanoví omezení autorského práva, jehož účelem je nevýdělečné zveřejnění bakalářské, diplomové, disertační a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, které přesahuje rámec zákonné výjimky pro tzv. školní díla – i zde musí být naplněna omezení tzv. tříkrokovým testem dle § 29 odst. 1 AutZ (Nejvyšší soud 2015). Pro téma tohoto článku mají význam některá rozhodnutí SDEU, která uvedeme dále (Renckhoff, 2018).

Z provedeného výzkumu lze učinit dílčí závěr, že v ČR nelze výklad autorského zákona k posouzení legálního postupu při e-learningu opřít o judikáty českých soudů s výjimkou některých otázek, které s digitální výukou souvisejí jen okrajově. Určitá vodítka představuje jen malý počet rozhodnutí SDEU k některým dílčím otázkám tohoto tématu, s nimiž budeme dále pracovat. Otázka nadto je, zda by judikatura k dosavadnímu textu zákonné výukové výjimky, i kdyby existovala, byla použitelná i pro nové digitální prostředí ve výuce, kde se mění podmínky užívání podstatným způsobem. Proto v dalším zkoumání budeme vycházet jen z výkladu doktrinálního obsaženého v odborné literatuře a komentářích.

4 E-learning ohledně autorských děl vytvořených učitelem z hlediska současného autorského zákona

4.1 Povaha informací předávaných při digitální výuce z hlediska autorského práva

Ve vazbě digitální výuky a autorského práva je třeba nejprve odpovědět na výzkumnou otázku – v jakém smyslu mají informace předávané při digitální výuce povahu autorských děl, kdo dává svolení k jejich užití při výuce a jaké typy autorských děl to mohou být? E-learning sám o sobě sestává z informací, které vyučující přináší studentům, ale i naopak, jimiž reagují studenti vůči učitelům či mezi sebou navzájem. Z hlediska autorského práva je v tom obsažen první problém, který je třeba posoudit: jsou předávány studijní informace – myšlenky samy, jejich obsah, které však nejsou autorským právem samy o sobě

chráněny ve smyslu § 2 odst. 6 AutZ – autorského zákona č. 121/2000 Sb., ve znění změn a doplňků (Andruško, 2016). Tyto informace jsou však při digitální výuce vyjádřeny formou literárních textů, fotografií, někdy i hudby a jejích záznamů, videí, rozmnoženin výtvarných obrázků, divadelních textů, animace, hypertextů, počítačových programů aj., ale i jako uspořádané soubory různých prvků připravených učitelem pro studenty (autorsky chráněných i nechráněných, mohou být za určitých okolností chápány i jako databáze, resp. obecněji díla souborná).

Tyto studijní informace nabývají tak povahy předmětů chráněných autorským právem v uvedených typech tvůrčího vyjádření, od slovesných děl, fotografií, grafických či jiných výtvarných děl, filmů a jiných audiovizuálních děl, hudebních děl, ale i dramatických či hudebně-dramatických děl, popř. počítačových programů a databází či jiných souborných děl, ale i zvukových a zvukově-obrazových záznamů – zejména však budou mít povahu vědeckých děl. Mnohdy jsou tak učitel i studenty vkládána do digitální výuky i takováto díla jiných autorů, která nejsou literární povahy a při výuce mají výrazný apel na posluchače. Jsou učitelem uzpůsobeny specifikům výuky online a s přibývajícím časem jejího používání jsou v nich implementovány i jeho zkušenosti a tvůrčí odborné i pedagogické nápady. Může se jednat i o konkrétní zpracování aplikace různých typů aktivizačních vyučovacích metod, připravených učitelem pro práci studentů tak, aby vykazaly určitý pedagogický efekt, ale zároveň jsou výsledkem jedinečné tvůrčí práce učitele – včetně výběru případů, formulace otázek do dialogu v průběhu výuky se studentem a jeho vedení v prostředí online, způsob hodnocení práce studentů a tvorba specifických testů aj. Všechny tyto typy tvůrčího projevu učitele nejsou sice autorsky chráněny z hlediska informačního obsahu, ale podléhají ochraně autorského zákona a výlučnému právu autora na jejich využití jako jeho autorská díla ve smyslu § 2 odst. 2 AutZ, resp. i jako předměty práv souvisejících s autorským právem (zvukové záznamy, zvukově-obrazové záznamy, které učitel vytvořil, televizní či rozhlasová vysílání, která použil k ilustraci aj.), a popř. i jako obsah databáze, chráněný pro jeho pořizovatele právem sui genesis dle § 88 a násl. AutZ.

Pokud je autorem děl použitých v digitální výuce sám učitel, lze z toho, že svá díla sám umístil do výuky a užil v ní, předpokládat jeho souhlas s užitím jejich děl jejich adresáty běžným způsobem výuky, tj. sledováním jeho přednášky paralelně studenty, a pokud dá učitel svolení, pořízením záznamu výuky a jeho uložením v digitálním úložišti školy, vše by mělo být v zabezpečeném technickém režimu přenosu i úložiště. Vykoná tak v souladu se zákonem své výlučné právo ke svému autorskému dílu.

4.2 Právní režim autorských děl vytvořených při digitální výuce autorem v zaměstnaneckém vztahu a naopak externím autorem

Dílčí výzkumnou otázkou je, jaký režim mají autorská díla vytvořená v rámci zaměstnaneckého vztahu autora? Učitel totiž většinou vytváří svá zmíněná výuková autorská díla v rámci svého zaměstnaneckého poměru, tedy v pracovním poměru nebo na základě prací konaných mimo pracovní poměr (dohody o pracovní činnosti nebo dohody o provedení práce) pro zaměstnavatele – tedy, jež vytvořil jako svůj pracovní úkol. Práva a povinnosti jeho i školy jako jeho zaměstnavatele řeší právní úprava tzv. zaměstnaneckého autorského díla v § 58 AutZ. Je otázka, zda je učitel povinen vyučovat formou digitální výuky, nařídí-li to jeho zaměstnavatel, a zda přitom je povinen takto digitálně svá díla užívat, anebo zda to může odmítnout z titulu svých majetkových autorských práv.

Podle zmíněného ustanovení autorská práva k zaměstnaneckým dílům sice patří autorovi – zaměstnanci a nepřecházejí na zaměstnavatele a ani je nelze smluvně převést na zaměstnavatele (jsou nepřevoditelná), ale autor o jejich užívání nemůže rozhodovat, protože i když formálně má autorská práva ke svým dílům zaměstnanec-autor, vykonává podle této úpravy majetková práva k zaměstnaneckým dílům svého zaměstnance pouze zaměstnavatel, a to výlučně, svým jménem a na svůj účet.

Autoři – zaměstnanci musí plnit pracovní příkaz podle pracovní smlouvy o tomto „majetku“ zaměstnavatele, který výlučné právo na užití zaměstnaneckého díla má, a to i když jim přikáže je používat v digitální výuce. Rozhodující je vymezení jejich pracovních povinností v rámci druhu práce podle

pracovně-právní smlouvy. Kdyby to zaměstnanci odmítli, odmítali by vykonávat druh práce, na kterou byli podle pracovní smlouvy (či dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr) přijati, což by byl důvod k rozvázání pracovně-právního vztahu. Platí to, i když v pracovní smlouvě či dohodě není výslovně uvedena digitální výuka jako druh práce (protože taková forma výuky je v současné situaci obvyklá), k plnění povinnosti zaměstnance vyučovat touto formou, včetně používání zaměstnaneckých děl. Postačí obecné vymezení druhu práce. Jiná otázka je, zda zaměstnanec svolil k vystupování v online výuce z hlediska ochrany svých autorských osobnostních práv, protože ta zaměstnavatel nevykonává, ale zejména z hlediska ochrany své osobnosti a osobních údajů, tam by k tomu měl dát svolení, nedal-li ho již v pracovní smlouvě. Svolení ovšem může odvolat, ale mohl by se pak vystavit nebezpečí náhrady škody, které zaměstnavatel z tohoto odvolání utrpěl, zejména jeho výdajů s přípravou digitální výuky, zajištěním náhradního vyučujícího, který svolení vystupovat v online výuce neodepře aj. Digitální výuka z hlediska ochrany osobnosti a osobních údajů však není předmětem tohoto článku, vyžadovalo by to podstatné rozšíření a bylo by třeba je řešit v samostatné stati.

Stejný režim je podle § 58 odst. 1 AutZ u děl vytvořených a užívaných v online výuce a e-learningu ve služebním poměru (např. učitelé na Policejní akademii nebo na vysokých školách vojenských, jsou-li nikoliv v pracovněprávním, ale ve správním poměru k zaměstnavateli podle služebního zákona).

Podle § 58 odst. 4 a 5 AutZ se má ze zákona za to, že autor-zaměstnanec udělil zaměstnavateli svolení, aby zaměstnanecké dílo zveřejnil pod svým jménem, upravil, zpracoval včetně překladu, spojil s jiným dílem, zařadil do díla souborného (databáze), poskytl k němu licenci jiné osobě, dokončil dílo nehotové, odejde-li autor před jeho dokončením z pracovněprávního či služebního vztahu, ledaže se dohodnou jinak. Autor-zaměstnanec sám nesmí bez svolení zaměstnavatele své autorské zaměstnanecké dílo užívat jinak, než jak mu dal příkaz zaměstnavatel, tedy nemůže nejen odmítnout tato díla užívat podle pokynu nadřízeného pracovníka, tedy vedení katedry, fakulty a školy, ale ani je nesmí užívat jinde, „odnést“ si je a začít s nimi sám podnikat, předat je jiné osobě k využití aj. Výkon autorských práv k takovému dílu patří podle této úpravy výlučně zaměstnavateli, a to i po skončení pracovního (či služebního) vztahu autora. Za vytvoření zaměstnaneckého díla autor – zaměstnanec nemá právo na zvláštní odměnu, ledaže by podle § 58 odst. 6 AutZ přínos pro zaměstnavatele byl ve zjevném nepoměru se mzdou nebo jinou odměnou vyplacenou za jeho práci zaměstnavatelem. U autorů-zaměstnanců vysokých škol je třeba vždy přihlížet ke konkrétním podmínkám, praxi a zvyklostem, typu a zaměření jednotlivých fakult (např. podmínky platové a vytváření publikačních výstupů). Zohlednit je třeba zpřístupňování děl v rámci zásad Open Access, k nimž se některé školy přihlásily. Je-li třeba změny díla, měl by je zaměstnavatel nabídnout přednostně autorovi, a až pokud ten ji odmítne učinit, měl by tím pověřit jinou osobu (Holcová et al., 2019, s. 458). Pokud by se jednalo o počítačový program, databázi nebo kartografické dílo, které není kolektivním dílem, podle § 58 odst. 7 AutZ zaměstnanec nemá nárok ani na dodatečnou odměnu.

Pokud by bylo takto vytvořené digitální vyučovací dílo učitele užito studentem nebo třetí osobou protiprávně bez svolení školy, resp. učitele, jenž školu (svého zaměstnavatele) v daném vztahu reprezentuje, např. nahráno a uloženo na nepovoleném místě, zejména umístěno na veřejném úložišti aj., byl by to zaměstnavatel, kdo by se měl domáhat ochrany majetkových autorských práv k takovému dílu proti rušiteli. Ochrany proti porušení svých osobnostních autorských práv by se mohl domáhat naopak sám autor-učitel.

Jiná situace by byla, kdyby se jednalo o použití digitálního autorského díla v online výuce externím učitelem, který není v pracovním či služebním poměru ani na základě dohody o provedení práce či o pracovní činnosti, ale vytvořil je na základě občanskoprávní smlouvy o dílo, tedy ne jako zaměstnanec školy – tam o využití díla rozhoduje obecně sám externí autor, není-li sjednán podle § 61 AutZ ve smlouvě o dílo účel jeho užití či jiná dohoda, že o tom bude rozhodovat plně objednatel – škola. Jiný režim má u externího autora počítačový program, databáze či kartografické dílo, které není dílem kolektivním, protože ty se dle tohoto ustanovení pokládají za zaměstnanecká díla, přestože byla vytvořena externím

nezávislým autorem. Objednatel – škola, a nikoliv autor, pak u nich vykonává majetková autorská práva výlučně svým jménem a na svůj účet již ze zákona, a to i když to nebylo uvedeno ve smlouvě.

Zajímavá je i otázka, zda učitel při přednášce má zároveň postavení výkonného umělce (herce, zpěváka či hudebníka, tanečníka) ve smyslu § 67 a násl. AutZ a náleží-li mu ochrana i z tohoto hlediska? Učitel obvykle vytváří a sděluje studentům výukové či jiné dílo, jež má již ze své podstaty povahu díla vědeckého, a i kdyby bylo jeho vystoupení působivé, nejedná se o provádění (třeba i vlastního) autorského díla výkonným umělcem, je to jen otázka lepšího či horšího výkonu jeho pedagogické odborné profese a pokud i přednášku tvoří či dotváří během jejího průběhu, vystupuje pouze jako autor, a ne jako interpret (Boháček, 2020). Specifická situace je pak tam, kde učitel předvádí studentovi způsob interpretace autorského díla hudebního, dramatického, choreografického či pantomimického při výuce jejich interpretace na uměleckých školách, popř. hraje se studentem (např. jej doprovází na klavír), a tam již se jedná o výkon výkonného umělce, ale i výuku, která může mít i povahu online.

Výuku online nelze pokládat za databázi či jiný případ tzv. souborných děl, složených z jednotlivých textů či jiných prvků vytvořených učitelem i jinými autory, které učitel do ní zařadil s tím, že by byl pouhým uspořadatelem těchto prvků. Pokud by učitel vytvořil své autorského dílo v přednášce online složené jen z citací děl jiných autorů (bez vlastního díla, k němuž by měly mít jen doplňkovou funkci) a pokládal ji pak za vlastní dílo souborné, bylo by to nad rámec výukové citační zákonné licence a musel by mít podle Ústavního soudu ČR svolení autorů těchto děl, jak jsme již uvedli výše (Myška, 2020, s. 308). Tyto prvky totiž nemají informační nezávislost na přednášce či na sobě navzájem, jak by musely mít, kdyby se o databázi jednalo, naopak jejich informační vyučovací hodnota má smysl jen v rámci dané přednášky, do níž byly shromážděny, resp. i na sobě navzájem (Koukal & Košík, 2020).

4.3 Citace děl jiných autorů použitých v digitální výuce a citační zákonná licence

Učitel by měl řádně citovat autora, název díla a pramen – jeho jméno či pseudonym, nejde-li o dílo anonymní. Pokud jméno autora není dostupné ani při vynaložení obvyklé snahy, není povinnost je uvádět. Respektování technických norem (např. ČSN ISO 690:2011) ani určitých citačních stylů (např. APA Harvard), není z autorského práva relevantní. Autorský zákon nestanoví ani způsob vyznačení citace, např. v uvozovkách nebo kurzívou (stanoví to ovšem Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, ale ta není právně závazná, i když je významná pro výklad citační zákonné licence upravené v § 31 odst. 1 písm. b) a c) AutZ). Jednotlivé vysoké školy či výzkumné instituce, vydavatelé či časopisy však mohou používat určité citační normy (Myška, 2019, s. 308). Opačný požadavek na řádnou citaci především z hlediska osobnostních autorských práv ale vznesl v komentáři k AutZ Telec, když uvádí, že je žádoucí, aby citovaná část cizího díla byla zřetelně oddělena od obsahu díla, v němž se cituje (např. uvozovkami, jiným typem písma aj.), i když autorský zákon tak výslovně nenařizuje (Telec & Tůma, 2019).

Samotná inspirace dílem a využití autorským právem nechráněných myšlenek, popř. jejich parafrází, včetně takového způsobu jejich užití ve výuce učitelem či studentem, není citací ve smyslu autorského zákona. Může to být ale v rozporu s „akademickou etikou“ či pravidly „akademické práce“, jejichž nerespektování nevede k sankcím za porušení autorského práva, ale jiným dopadům, např. v pracovněprávních či studijních vztazích (Koukal, 2010, s. 631). Není-li jméno autora ani osoby, která dílo zveřejnila, běžně dostupné, postačí podle rozsudku SDEU, je-li uveden alespoň zdroj (C-145/10 z 1. 12. 2011 ve věci Painer; Holcová et al., 2019, s. 332).

4.4 Veřejné šíření autorského díla a zajištění neveřejného užívání díla při digitální výuce

Online výuka na školách má obvykle povahu neveřejnou. Naopak veřejná by byla, kdyby do ní mohl vstoupit jako účastník každý z veřejnosti, a to i kdyby to bylo za podmínky zaplacení určitého poplatku,

po jehož složení by byl identifikován, ale nebyl by interním či v omezeném rozsahu pozvaným účastníkem. Pojem „veřejnost“ není definován v textu předpisů, podle SDEU se tím míní „neurčitý počet potenciálních adresátů, tvořený značným počtem osob individuálně neurčených, ale patří mezi ně i osoby individualizované, které přišly z veřejnosti, např. u zpřístupnění na vyžádání (on demand) prostřednictvím sítí – nenáležící do osobního soukromí, resp. soukromé skupiny. Může se jednat i o následnou – postupnou přístupnost.“ Pojem „nová veřejnost“ vymezil SDEU (C-466/12 ve věci SGAE v. Svensson; C-160/15 Media v. Sanoma Media Netherlands) jako „veřejnost, kterou autor nezohlednil při udělování svolení k jeho užití sdělováním původní veřejnosti, ledaže k následujícímu sdělení dochází za použití specifické technologie, která se liší od technologie původního sdělování a není nepodstatné, zda dotčené užití slouží výdělečným účelům a dále zda je veřejnost vůči tomuto sdělování vnímavá a není jimi pouze náhodně zachycena, ačkoliv se nejedná o nutnou podmínku existence sdělování veřejnosti.“ Významné je i rozhodnutí SDEU (SGAE v. Rafael Hoteles; Holcová, 2019, s. 106, Koukal, 2020), podle něhož by se sdělování veřejnosti (v daném případě při televizním vysílání) mělo sdělovat „blíže neurčenému počtu potencionálních televizních diváků, který zahrnuje dosti vysoký počet osob.“

Pokud by šíření díla typu online výuky bylo veřejné, jednalo by se o tzv. sdělování díla veřejnosti, a to buď v případě online přednášky (bez jejího nahrání) v reálném času nebo v případě e-learningu (z uloženého záznamu online přednášky či jiných výukových materiálů) jejím zpřístupněním tak, že kdokoli může mít k ní na daném úložišti přístup v místě a čase podle své volby zejména počítačovou nebo obdobnou síť - podle § 18 odst. 2 AutZ.

Z toho vyplývá, že má-li neveřejná povaha online výuky být významná pro dopady do autorského práva či ochrany osobnosti a osobních údajů učitele a studentů, nesmějí účastníci přidělené přístupové kódy zpřístupňovat veřejnosti ani třetím osobám (s výjimkou pozvaných osob na základě licence učitele-organizátora digitální výuky, kterého by měli ostatní účastníci vždy požádat o souhlas, hodlají-li další osobu pozvat na výuku tak, že jí kód sdělí), stejně jako by neměli sdělovat své identifikační kódy k přístupu do informačního systému školy obecně, k využívání její sítě elektronické komunikace i jejího zařízení aj. Pro praxi vysokých škol i výzkumných institucí je možno doporučit, aby o povinnosti přístupové kódy nezpřístupňovat třetím osobám byli učitelé i studenti informováni a mělo by to být upraveno i ve Studijním a zkuškovém řádu školy, včetně hrozby sankcí. Z praxe VŠE je znám případ, kdy student sdělil svůj identifikační kód a heslo osobě, která nebyla studentem ani učitelem této školy, a ta pak docházela do budovy a bez povolení školy z počítačového zařízení školy podnikala (z důvodu ochrany osobních údajů jméno neuvádíme).

4.5 Osobnostní práva učitele při digitální výuce

Samozřejmě, s online výukou vyvstávají i další právní otázky dotýkající se učitele, zejména ochrany jeho všeobecných osobnostních práv, v dikci občanského zákoníku tzv. přirozených práv podle § 81 a násl. ObčZ i ochrany osobních údajů, spojených s osobou učitele či studentů při jeho výuce a jejich vystoupeních v ní podle Nařízení EU (GDPR) a českého adaptačního zákona č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů, popř. práva na ochranu školy či učitele proti nekalé soutěži rušitele podle § 2976 a násl. ObčZ, byly-li jím nahrané přednášky použity v hospodářském styku v rozporu s dobrými mravy soutěže, pokud jeho rušebním činem vznikne či bude hrozit újma (včetně újmy nemajetkové, zejména na pověsti) škole, popř. učiteli. To však již přesahuje rámec této statě.

5 Použití děl jiných autorů v e-learningu – zákonná výuková licence i zákonná citační licence podle současného autorského práva ČR

5.1 Zákonná výuková licence

Při online výuce, resp. e-learningu (v ještě větší míře, než při tradiční prezenční výuce) učitel užívá i autorská díla jiných autorů, a to i bez jejich souhlasu, což je obecně v rozporu s autorskými právy těchto autorů, a vzniká problém, zda a za jakých podmínek to může být legální. Protože tuto možnost v rámci tradičních forem výuky řeší v autorských zákonech včetně českého tzv. zákonná výuková výjimka z výlučného práva autora na užití jeho děl, je třeba odpovědět na výzkumné otázky, jež jsou pro tento článek zásadní – zda a jak se z hlediska současného pojetí autorského práva aplikuje zákonná výuková výjimka pro užití autorských děl jiných autorů učitelem i na digitální výuku? Lze tuto zákonnou výjimku, která je koncipována pro výuku v tradiční formě, uplatňovat pouhým rozšířením výkladu i na digitální výuku? Jaké jsou podmínky pro zákonnou výukovou výjimku učitele, pro citační výjimku a pro školní dílo studenta?

Uvedený základní problém upravuje v českém autorském právu ustanovení § 31 odst. 1 písm. c) AutZ, v němž je obsažena tzv. bezúplatná zákonná výuková výjimka a omezení výlučného práva autora, kdy uživatel (učitel, student) může užít dílo autora i bez jeho souhlasu, tj. svolení k tomu stanoví přímo sám zákon. Podle současného textu AutZ do práva autora uživatel díla – učitel či student – nezasahuje, pokud „užije dílo při vyučování pro ilustrační účel nebo při vědeckém výzkumu, jejichž účelem není dosažení přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, a nepřesáhne rozsah odpovídající sledovanému účelu“ (též Prchal, 2016).

Podmínkou je, že vždy – je-li to možné – bude citován autor (nejde-li o dílo anonymní) nebo jméno osoby, pod jejímž jménem se dílo uvádí na veřejnost, a dále název díla a pramen, jak už bylo výše podrobně analyzováno. Typicky to nebude možné, nebudou-li všechny tyto údaje k dispozici z citace na internetu a nelze-li ji dohledat ani z dotazu na dílo v internetovém vyhledávači či v jiném pro učitele či studenta běžně dostupném zdroji – pak je třeba citovat webovou adresu, kde jsou údaje dostupné, včetně data dostupnosti, popř. i data vložení do zdroje. Je třeba přeshetřit i jejich fungování v době konání přednášky. Zmíněná podmínka se uplatňuje nejen ve školách, kde je výuka bezplatná, ale i v placených kurzech či v soukromých školách, kde studenti platí školné, neboť účelem soukromých škol je poskytnout vzdělání studentům a žákům a ne generovat zisk (včetně jazykových škol, autoškol aj.). Není přitom podstatné, zda výtvar (prvek digitální výuky), v jehož rámci bylo při e-learningu citováno dílo jiného autora, splňuje sám požadavky autorského zákona, resp. zda má formu autorského díla. Podmínkou je ale užití beze změny původního citovaného díla (Srstka et al., 2019, s. 145).

5.2 Zákonná licence pro užití školních děl studenta vytvořených v rámci digitální výuky

Tato tzv. bezplatná zákonná výuková licence – s uvedenými omezeními účelem, rozsahem i podmínkami řádné citace – platí nejen pro učitele, ale i pro studenty, pokud díla jiných autorů, zařazená učitelem do své výuky, v rámci výuky užívají. Pokud v rámci svých studijních povinností, tedy i při digitální formě výuky, studenti užívají díla jiných autorů, platí pro ně také zákonná výuková výjimka. Tvoří-li svá díla, řídí se jejich povaha i práva a povinnosti studenta i školy (učitele) právní úpravou pro tzv. školní díla dle § 35 a 60 AutZ. Pokud ve svých vystoupeních či zpracovaných studijních úkolech vytvořených v rámci výuky užijí dílo učitele či jiného autora, ať již s jeho souhlasem nebo bez jeho souhlasu, musí je pak také řádně citovat také podle zákonné výukové licence. Tvoří-li mimo výuku, postupují podle zásad tzv. zákonné citační výjimky pro malou i velkou citaci dle § 31 odst. 1 písm. a) a b) AutZ. Je třeba je k tomu řádně a systematicky vést, popř. i s podporou antiplagiátorských programů, aby citovali užitá díla jiných autorů nejen v kvalifikačních pracích, ale ve všech svých školních pracích.

5.3 Obecné podmínky (generální klauzule) zákonných licencí v tzv. tříkrokovém testu

Uvedené zákonné výjimky se ovšem podle § 29 odst. 2 AutZ týkají jen děl již zveřejněných, tedy nezveřejněná díla jiných autorů nesmí bez jejich svolení užít učitel ani studenti ve výuce a ani student ve školním díle. I když jsou naplněny podmínky výukové výjimky, musí být naplněny obecné zásady (tzv. generální klauzule) výjimek a omezení z výlučného práva autora podle § 29 odst. 1 AutZ (tzv. třístupňový test) – tedy zákonnou výukovou licenci stejně jako ostatní výjimky lze uplatnit pouze ve zvláštních případech stanovených zákonem, užití nesmí být v rozporu s běžným způsobem užití díla a nesmí být nepřiměřeně dotčeny oprávněné zájmy autora. Uvedenou zákonnou licenci nelze ve prospěch uživatele – učitele či studenta – vykládat širě, než jak plyne z dikce textu užitého v zákoně. Toto uzavřené relativně přesně vymezené pojetí zákonných licencí, v našem tématu zajišťující možnosti užití děl jiných autorů bez jejich souhlasu, je opřeno o čl. 9 Revidované úmluvy bernské (Bernská úmluva). Je však kritizováno z pozice otevřené koncepce zákonné licence typu americké „fair use“ s návrhy na změnu dosavadního pojetí v evropských zemích ve směru větší otevřenosti (Geiger, 2010).

Zákonná výuková licence se podle § 66 odst. 7 a § 94 AutZ nevztahuje na užití počítačových programů a databází pro ilustrativní účely ve výuce, bylo by proto třeba u nich mít licenci autora, resp. producenta či pořizovatele – u zvláštních smluvních licencí pro účely výuky, které tito držitelé práv k software, poskytují vysokým školám, se ale obvykle sjednává možnost škol i studentů použít tyto nehmotné statky ve výuce i podmínky takového užívání.

5.4 Zařazení děl jiných autorů do digitální výuky pomocí hyperlinků a jejich autorskoprávní dopady

Díla jiných autorů se mohou stát součástí prezentace (jako vložené úryvky) nebo mohou být prezentovány učitelem mimo ni (např. zobrazením dokumentů z plochy). Nemusí však vždy dojít k vložení rozmnoženiny (kopie) díla do digitální prezentace či na plochu, odkud je studentům kopie díla zobrazována – lze ji zpřístupnit studentům v rámci dané přednášky i pouhým otevřením daného elektronického díla na původní webové stránce, kde bylo dílo autorem uloženo, a s pomocí hyperlinku jeho promítnutím na plochu či jiným postupem jej zobrazit. Tak nedochází k vložení elektronické kopie citovaného díla do elektronické přednášky, tedy není to kopie díla, ale jen jeho „otevření“ v rámci stránky, na kterou jej původní autor umístil. Tento postup tedy není porušením autorského práva, ovšem vždy je třeba do elektronické přednášky k místu (ikoně), kde se dané dílo zobrazí, uvést jeho řádnou citaci včetně příslušné webové stránky, aby nedošlo k porušení autorského práva autora ani k nekalé soutěži s majitelem či tvůrcem dané webové stránky, kde bylo dílo „otevřeno“.

K porušení práva přesto může dojít, a to i u pouhého „otevření“ díla jiného autora pomocí hyperlinku do online výuky, pokud by již ve zdroji učitele – na webové stránce, kde učitel dané dílo našel a odkud je „otevřel“ do rámce své přednášky (zřejmě jako výsledek tzv. vytěžování textů a dat na internetu), bylo dané dílo umístěno bez souhlasu autora, a učitel o tomto protiprávním uložení na danou stránku věděl – např. z nabídky pirátsky stažených kopií díla, neboť není splněna podmínka poctivého zdroje ve smyslu § 6 ObčZ., resp. poctivých zvyklostí dle § 31 odst. 1 písm. c) AutZ, ale došlo by i k porušení práva EU. K tomuto závěru došel i SDEU (C-435/12 ACI Adam BV a další proti Stichting de Thuis kopie), podle něhož „unijní právo musí být vykládáno v tom smyslu, že brání vnitrostátním předpisům, které jsou dotčeny v původním řízení a jež situaci, kdy zdroj, z něhož je rozmnoženina pro soukromé užití pořízena, je oprávněný, nerozlišují od situace, kdy je tento zdroj neoprávněný.“

Námitkou autora proti pouhému „otevření“ jeho díla v přednášce učitele či studenta může být i to, že došlo k porušení jeho osobnostních autorských práv, je-li na obrazovce zobrazeno ve spojení s díly či komentáři jiných autorů, které společným užitím díla či autora diskreditují (např. spojením s politickou stranou či idejemi, které neuznává, jsou agresivní, rasistické aj.).

5.5 Právní režim výňatků z děl jiných autorů zařazených do digitální výuky z hlediska jejich dalšího užívání studentem či jiným učitelem, než je autor daného kurzu

Do digitální výuky zařazené výňatky či celá díla bez svolení jejich autorů již však studenti – a už vůbec ne jiné osoby – nesmějí dále užít jinak, než vnímáním či opakovaným sledováním přednášky uložené učitelem či automaticky školou na zabezpečeném školním datovém úložišti. Zásadně by tedy škola neměla umožňovat studentům ukládání kopií online přednášek mimo zabezpečené úložiště školy. Uložení kopie online přednášky, popř. jiných forem e-learningu, studentem na jeho pro veřejnost nepřístupném úložišti, by bylo možné jen se souhlasem školy, je-li to nezbytné pro další průběh digitální výuky (např. když do kopie digitálních prvků má student něco aktivně vyplňovat, sám je upravovat, komunikovat s jinými studenty daného kurzu aj.), vždy ale se zákazem dalšího užívání studentem, přesahujícího tyto nezbytné povolené kroky. Studenti pak zejména nesmějí prvky e-learningové výuky i s užitými díly jiného autora publikovat, ukládat na veřejná úložiště či posílat jiným osobám bez jeho svolení, ale i bez svolení školy, resp. učitele.

Ustanovení § 31 odst. 2 AutZ, která umožňuje uživateli dále užít citované výňatky a drobná díla celá, která byla užita a citována (musí být ovšem i při tomto dalším užití řádně citována), se totiž výslovně vztahuje jen na zákonnou citační výjimku pro tzv. malé i velké citace dle § 31 odst. 1 písm. a) a b) AutZ, nikoliv na zákonnou výukovou výjimku. V tom se zákonná výuková licence od zákonné citační licence liší.

Týká se to nejen dalšího užití použitých výňatků studenty, ale i jinými učiteli, kteří použijí přípravu či prezentaci nebo dokonce celou nahranou přednášku daného učitele-autora, např. při záskoku za něj, nemohl-li výuku vést. Aktuální to je zejména v době pandemie nebo jiných situacích překážek ve výkonu vyučování, kdy řada učitelů (zejména externích) náhle onemocněla nebo odmítla pokračovat ve výuce formou online a bylo třeba předat výuku daného předmětu jinému učiteli, který byl zdravý nebo byl ochoten se s novou technologií seznámit a použít ji. Je to podle citované úpravy v AutZ možné jen se souhlasem učitele, který byl autorem dané digitální výuky (kurzu) či její části.

Pokud by měl takto jiný učitel použít prezentaci učitele, který ji vytvořil jako zaměstnanecké dílo na základě pracovního či služebního poměru nebo dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr podle § 58 AutZ, souhlasu prvního učitele-autora k užití jím připraveného e-learningu by nebylo třeba, dá-li k užití takového díla jiným učitelem pokyn jeho zaměstnavatel. I tak však tento náhradní učitel, který by použil část cizí přednášky, je povinen citovat ve své přednášce autora-učitele, který přednášku původně vytvořil, a to na místě, kam část přednášky autora-učitele vložil či jinak použil.

Úprava omezující další užití digitální výuky a hlavně v ní zařazených děl jiných autorů bez jejich souhlasu je logická – školy či výzkumné instituce se tím brání zneužití v konkurenční škole či jiné instituci nebo publikaci určitých výkladů, názorů či jiných autorských děl, která sice sdílí v uzavřeném digitálním prostředí učitel se studenty, ale nepokládá je za natolik dokončené a upravené, aby je mohl poskytnout veřejnosti.

Uvedené zákonné omezení v možnosti dalšího užití zařazených výňatků a zejména jejich veřejné publikaci může být limitem ve školách, které se přihlásily k projektu Open Access. Zde je třeba interním opatřením školy jasně odlišit citace děl jiných autorů v publikacích učitelů, kde není třeba souhlasu těchto autorů k dalšímu užití – včetně zveřejnění v rámci Open Access, a zpřístupnění výuky či její části, kdy by ke zveřejnění děl učitele či jiných autorů byl třeba jejich souhlas. Toto omezení lze samozřejmě překonat tím, že sami učitelé udělí ke zveřejnění své výuky svolení v rámci Open Access, anebo souhlas k tomu dá škola jako zaměstnavatel, je-li daná výuka zaměstnaneckým dílem. Podobně by musel dát svolení ke zveřejnění svého školního díla student, pokud by ho škola hodlala veřejně užít v rámci Open Access, ovšem zde by škola nemohla nahradit jeho souhlas, kdyby ho odmítl udělit, svým rozhodnutím. Největší

problém je ale s užitím výuky či její části, v níž byla pro ilustraci zařazena autorská díla jiných autorů – tu užít veřejně v rámci projektu Open Access zákon neumožňuje a škola nemůže nahradit jejich souhlas svým rozhodnutím, a to ani, kdyby byla použita z internetu v rámci vytěžování (data mining) – bude totiž pravděpodobně zpřístupněna tzv. nové veřejnosti, jak byl tento pojem výše vysvětlen. Měla by tedy jejich odlišný právní režim respektovat, nezpřístupňovat je a své učitele i studenty o tomto zákazu řádně instruovat.

5.6 Zákonná citační výjimka při vědeckém výzkumu

Důležité z hlediska našeho tématu je, že se zákonná výuková licence netýká jen užití cizích děl při vyučování, ale i při vědeckém výzkumu, jak plyne z výše uvedené citované doslovné dikce zákona, což je typické v online vedených konferencích, webinářích, kolokviích aj. Účastníci by i těchto případech měli řádně citovat jméno autora, název díla a pramen užitá díla jiných autorů a citovat zdroje i v případě, že zobrazují neautorská data, která digitálním vytěžováním sítě získali a použili (statistiky, grafy aj.), jak již uvedeno výše. I pro další užití výňatků z děl jiných autorů, které byly do vědeckých prezentací či diskuzí účastníků zařazeny, platí zákonné omezení v jejich dalším užití, zejména veřejném zpřístupnění a šíření i uložení na veřejném úložišti včetně užití v rámci projektu Open Access – i ohledně těchto autorských děl s výňatky jiných autorů měly vědecké instituce zajistit jejich oddělení od zveřejňovaných publikací a vydání příslušné instrukce pro své vědecké pracovníky i případně zúčastněné studenty.

5.7 Zákonná výjimka pro tzv. velkou a malou citaci

O zákonných citačních licencích již byla zmínka, zde se jim budeme věnovat podrobněji. K užití děl jiných autorů bez jejich souhlasu v odborné tvorbě učitelů, studentů i dalších tvůrčích osob je třeba aplikovat další zákonnou licenci – tzv. velkou citaci podle § 31 odst. 1 písm. b) AutZ, dle které do práva autorského těchto jiných autorů nezasahuje ten, kdo „užije výňatky z díla nebo drobná celá díla pro účely kritiky nebo recenze vztahující se k takovému dílu vědecké či odborné tvorby a takové užití bude v souladu s poctivými zvyklostmi a v rozsahu vyžadovaném konkrétním účelem“. Platí pro ni stejné podmínky řádné citace autora, názvu díla a pramene i předchozího zveřejnění citovaných výňatků. Je využívána v citacích v článcích a jiných odborných publikacích, v habilitačních, disertačních, diplomových, bakalářských i rigorózních pracích, popř. v semestrálních pracích a je blízká vyučovací výjimce tím, že při vyučování jsou při výuce citovaná vědecká a odborná díla často užitá a citována také nebo že naopak mnohdy na výuku taková odborná tvorba a citace navazuje. U takto citovaných děl je dle § 31 odst. 2 AutZ přípustné citované výňatky a citovaná drobná díla celá i dále užít, jak již bylo uvedeno, opět za splnění uvedených podmínek řádné citace.

Tzv. malá citace je upravena v § 31 odst. 1 písm. a) AutZ pro „užití v odůvodněné míře výňatky ze zveřejněných děl jiných autorů ve svém díle“. Citace zde není v textu zákona účelově omezena jen na výuku nebo výzkum, kritiku či recenze, a proto ji lze užít k různým účelům, např. i jako motto v literárním díle, za účelem uměleckým či humoristickým aj. Výňatek je mnohdy velmi krátký, ale musí sám splňovat pojmové znaky autorského díla – SDEU požaduje, aby to bylo alespoň jedenáct slov (C-5/08 Infopaq International A/S v. Danske Dagblades Forening), českým soudům postačila tři slova „Upeč ... třeba zeď“ (Nejvyšší soud 30 Cdo 739/2007, Svěrák v. Bauhaus). Při menším rozsahu by byl úryvek použitelný i bez podmínek citace jména, názvu díla a pramene, které by jinak musel vždy citovat, stejně jako u zákonné výukové licence (Myška, 2020, s. 311).

5.8 Užití díla ve spojení s jinými díly

Díla vytvořená učitelem s citacemi děl jiných autorů v rámci digitální výuky nelze chápat jako dílo vytvořené ve spoluautorství učitelem s autory děl, které do přednášky online zařadil ani jako dílo kolektivní, protože nebyla tvořena učitelem a těmito autory společně a díla, která do ní byla zařazena, jsou obvykle schopna na jiném místě (odkud je učitel vytěžováním našel a zařadil) samostatného užití.

Může se však jednat o užití díla jiného autora ve spojení s dílem učitele, popř. dalších autorů, jejichž díla byla do digitální výuky zařazena ve smyslu § 12 odst. 1 AutZ. Zde by ovšem autor děl takto bez jeho svolení zařazených do digitální výuky učitele mohl namítat porušení jeho osobnostních autorských práv, zejména zásah do nedotknutelnosti díla ve smyslu § 11 odst. 3 AutZ – bylo-li jeho dílo užito způsobem snižujícím jeho hodnotu, popř. i všeobecných práv na ochranu osobnosti dle § 81 ObčZ, poškozují-li spojení s myšlenkami obsaženými v přednášce či jiných s ním spojených dílech pověst autora (včetně jeho filozofických či politických názorů, které jsou s nimi v rozporu).

5.9 Odlišný přístup k užití výukového díla k výuce jiným učitelem, než je autor výukového díla

Pokud užije zpracovanou prezentaci či celý e-learningový kurz daného učitele-autora jiný učitel bez jeho souhlasu, nemá o tom zatím české právo zvláštní úpravu, ale lze na ně aplikovat zákonnou výjimku o užití autorských děl jiných autorů při vyučování dle § 31 odst. 1 písm. c) AutZ, jak byla zmíněna. U jiných typů děl k jejich zařazení do výuky vede učitele potřeba sdělit informaci studentům, a to lépe názornou ilustrační formou – za účelem vzdělání či vědeckého výzkumu, ne tvorba díla konkurenčního k těm, kterých bylo užito, tedy autorům citovaných děl nehrozí zneužití jejich úsilí a investic (leda znehodnocujícího zásahu do práv osobnostních, jak zmíněno výše). Naopak u prezentací, celých e-learningových kurzů či jiné digitální výuky může být užití materiálů připravených autorem-učitelem pro jeho výuku jiným učitelem bez souhlasu autora – prvního učitele kořistěním na výukové práci autora a jeho výsledcích. Použití autorsky chráněných výukových materiálů jiným učitelem pro jeho výuku je tedy nutně posuzováno přísněji, než v ostatních případech (takové nebezpečí je menší, jedná-li se jen o citace drobných děl k ilustraci vyučované látky, resp. nejde-li o pokyn zaměstnavatele u užití výukových děl zaměstnaneckých, jak výše uvedeno). Tato kolize mezi učiteli je v řadě států diskutována a užití výukových autorských děl jiným učitelem, než autorem, omezováno. Je otázka, zda takové užití bez jeho souhlasu nelze chápat jako dotčení oprávněných zájmů autora ve smyslu § 29 odst. 1 AutZ – porušení zásad zákonných výjimek.

5.10 Užití autorského díla studenta vytvořeného jako školní dílo

Prezentace, v níž by učitel použil díla vytvořená studenty dané školy bez jejich souhlasu, nepředstavuje porušení jejich autorského práva. Jedná se o tzv. školní díla, vytvořená studenty ke splnění jejich školních nebo studijních povinností vyplývajících z jejich právních vztahů k vzdělávacímu zařízení podle § 60 a § 35 odst. 3 AutZ. Je tím stanovena další zákonná licence, podle níž do práva studenta nezasahuje škola nebo jiné vzdělávací zařízení (tedy jeho jménem i učitel tohoto zařízení při své digitální či tradiční výuce), pokud školní dílo studenta užije k výuce nebo k vlastní vnitřní potřebě školy, nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu. Zvláštní aspekt e-learningu představuje i povinné veřejné zpřístupnění bakalářských, diplomových a disertačních prací studentů, resp. i rigorózních prací v elektronické podobě na základě vnitřního předpisu školy podle § 47b zákona o vysokých školách, jak již bylo zmíněno. Podle této úpravy nelze část či celou takovou práci utajit, lze jen zveřejnění nejvýše na dobu 3 let odložit.

6 Směrnice EU č. 2019/790 (Digitální směrnice) a digitální výuka a její dopad na novelu autorského zákona ČR

6.1 Směrnice EU č. 2019/790 (Digitální směrnice) a digitální výuka

E-learning nebyl v mnoha státech výslovně upraven jako možná zákonná licence, která uživateli – učitelům umožňuje bez svolení autora užívat autorova díla při výuce. Dosavadní výuka je vymezena poměrně úzce a e-learning její vymezení přesahuje. Pojem výuky sice nebyl v autorských zákonech vymezen, a to ani

v českém zákonu, ale byla chápána jako činnost, která probíhá v určitém konkrétně vymezeném čase a místě a mezi účastníky (učitelem a studentem), kteří jsou v době průběhu výuky přítomni.

V českém autorském právu se zákonná výuková licence původně dokonce výslovně týkala jen přednášky a ne jiných forem výuky (cvičení, seminářů, zkoušek a testů) – podle předchozího autorského zákona č. 35/1965 Sb. Pokud by takto formulovaná zákonná výuková licence měla být aplikována standardním způsobem, jako ostatní zákonné výjimky z výlučného práva autora na užití jeho díla, nebylo by možno používat autorská díla jiných autorů používat bez jejich souhlasu v seminářích či cvičeních, ani v testech. To bylo ale nelogické, formy výuky se postupně prostoupily a stíraly a semináře či cvičení mnohdy přinášely studentům novou látku a na přednáškách byly probírány praktické případy. Proto již tehdy byla zákonná výuková výjimka vykládána tak, že nešlo jen o formální označení formy výuky, ale o obsahovou náplň, kdy studenti mohli být seznamováni s novou látkou i na výuce formálně označené jinak, než přednáška, a uznávala se možnost i na nich užívat citovaná autorská díla jiných autorů k ilustraci látky, a to i bez jejich souhlasu.

Při uplatňování e-learningu se student může účastnit výuky i mimo místo a čas tradičně probíhající přednášky, a i mezi učitelem a studentem, kteří nejsou přítomni v dané době výuky na stejném místě, a to aktivně s řešením předepsaných úkolů a s digitálními nástroji. Nastala tak otázka rozšíření chápání pojmu výuka i na vyučovací aktivity učitele a studenta, kteří při ní nebyli přítomni na stejném místě, ale jejich vzdálený kontakt existoval a přenos informací se uskutečnil za pomoci digitální technologie v daném stejném čase. Tedy to, co jsme označili výše jako digitální výuku či jen výuku online. Protože to technologie umožňovala, otevřela se otázka, zda pojem výuky vztáhnout i k časově dlouhému intervalu, tedy nejen k výuce probíhající v daném okamžiku, byť na různých místech ve spojení účastníků pomocí komunikačních technologií, ale i v rámci doby trvání celého kurzu s možností samostatné práce studenta i bez přítomnosti učitele, s automatickým vzdáleným testováním aj. K utvrzení tohoto nového pojetí bylo třeba takovou výuku v právní úpravě i nově pojmenovat a stanovit pro legální užívání autorských děl při ní i bez souhlasu autorů nově určité podmínky.

V EU byla právní úprava zákonných výjimek, stejně jako řada dalších aspektů autorského práva z hlediska uplatňování nových technologií, obecně harmonizována ve Směrnici č. 2001/29/ES ze dne 22. 5. 2001 o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti (*Informační směrnice*). Představovala evropský základ zákonné výukové licence v podmínkách tradiční výuky, který byl implementován v autorských zákonech členských zemí EU včetně ČR.

Zákonná výuková licence v ní byla upravena v čl. 5 odst. 3 písm. a) jako „užití pouze pro ilustrační účel při vyučování nebo při vědeckém výzkumu, pokud je uveden zdroj včetně jména autora, je-li to možné, a to v rozsahu opodstatněném sledovaným nekomerčním účelem.“ Implementace této výjimky ve vnitrostátním právu bylo fakultativní – bylo tedy ponecháno na vůli členského státu, zda ji do svého práva zakotví. ČR tuto výjimku promítla do textu § 31 odst. 1 písm. c) a odst. 2 AutZ, jak již byl citován a analyzován výše v této stati ve výkladu české úpravy i v jiné české odborné literatuře ve výkladu Informační směrnice (Holcová, 2020, s. 1109-1124).

Změnu koncepce zákonné výukové licence i některých dalších nástrojů a ustanovení autorských zákonů členských zemí EU, která by reagovala na další vývoj technologií, bylo vhodné provést jednotně, přijetím novely Informační směrnice. Její vytváření bylo dlouho a bohatě diskutováno (Feri, 2021). Byla nakonec přijata jako Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/790 ze dne 17. dubna 2019 o autorském právu a právech s ním souvisejících na jednotném digitálním trhu (*Digitální směrnice*). Směrnice reagovala kromě jiného i na nejasnosti s širším pojetím výuky v zákonné výukové licenci. Na pojetí a formulace Digitální směrnice byla již v Úvodu položena další výzkumná otázka – jaké jsou podmínky zákonné výukové licence pro digitální výuku podle Digitální směrnice?

Zákonná výuková licence je podle čl. 5 odst. 1 novelizující Digitální směrnice aplikovatelná za dalších podmínek i na „*digitální užití děl a jiných předmětů ochrany výlučně při vyučování pro ilustrační účel v rozsahu odůvodněném sledovaným nekomerčním účelem*“. Pojetí směrnice umožňující užití díla pouze pro nekomerční účel bylo zásadně ovlivněno případem SDEU (C-161/17 *Lans Nordhein – Westfalen v. Dirk Renckhoff*), kdy žákyně v rámci digitální výuky stáhla z webu volně dostupnou autorským právem chráněnou fotografii Dirka Renckhoffa a umístila ji na veřejnosti přístupném webu školy. SDEU konstatoval, že zatímco její jednání, přičtené škole, která byla za ni odpovědná, bylo překročením limitů zákonné výukové licence dle čl. 5 odst. 3 písm. a) Informační směrnice, a tedy i porušením autorského zákona příslušné země, bylo by přijatelné v rámci této zákonné licence, kdyby fotografii umístila do školního referátu pro ilustrační účel v rámci jazykové výuky.

Digitální směrnice byla přijata již před počátkem epidemie Covid-19 a její zásady bylo pak možno využít k masovému zavádění e-learningu ve školách, což byla v době uzavření škol převažující forma výuky, řešená nově v právu EU jako z hlediska legality neproblémová forma.

Zmíněné nejasnosti s právní úpravou digitální výuky jsou již předmětem diskusí řadu let. Jejich vyjasnění a zpřesnění i pro e-learning bylo jedním z cílů Digitální směrnice, která po dlouhých debatách stále je předmětem kontroverzí, zejména její čl. 17. První snaha Komise o novelu Informační směrnice byla již r. 2012, veřejné diskuze proběhly v r. 2013-14, oficiální návrh byl podán až za nového vedení Komise v r. 2016 a po bouřlivých diskuzích ve výborech Rady a Evropského parlamentu do r. 2018 pak legislativní proces pokračoval až do přijetí 17. 4. 2019 (Romero-Moreno, 2020). Pro její pochopení má význam i rozsáhlá vysvětlovací preambule, sestávající z 86 bodů. Ve vlastním textu Digitální směrnice pak ustanovení čl. 5 odst. 1 upravuje novou výjimku, resp. omezení výlučných práv autora tak, že podrobněji povoluje digitální užití děl včetně počítačových programů a jiných předmětů ochrany (tj. i databází) výlučně při vyučování pro ilustrační účel – v rozsahu odůvodněném sledovaným nekomerčním účelem, pokud:

„probíhá na zodpovědnost vzdělávacího zařízení v jeho prostorách nebo na jiných místech nebo prostřednictvím zabezpečeného elektronického prostředí přístupného pouze studentům či žákům a vyučujícím vzdělávacího zařízení a je doplněno uvedením zdroje včetně jména autora, je-li to možné.“

Preambule v bodu 19 k tomu na vysvětlení uvádí, že současná úprava v Informační směrnici v čl. 5 odst. 3 písm. a) a v Databázové směrnici č. 96/9/ES v čl. 6 odst. 2 písm. b) a v čl. 9 písm. b) již sice umožňuje členským státům v jejich národních autorských zákonech stanovit užívání předmětů jejich ochrany při vyučování pro ilustrační účel, ale „*rozsah těchto výjimek je ve vztahu k digitálním užitím nejasný*“, což má Digitální směrnice napravit zavedením citované nové povinné výjimky „*pro zajištění plné právní jistoty vzdělávacích zařízení při užívání děl nebo jiných předmětů ochrany pro digitální výukové činnosti, včetně činností probíhajících online a přeshraničně*“ (Jütte, 2019). V čl. 7 odst. 1 stanoví Digitální směrnice kogentní povahu této zákonné licence s tím, že smlouvy v rozporu s ní jsou nevymahatelné. Dále v čl. 28 stanoví, že ochrana osobních údajů v GDPR musí být zachována, z toho žádné další výjimky stanoveny nejsou.

Digitální směrnice pak v bodu 20 Preambule konstatuje, že výjimka by se měla uplatňovat „*pouze v rozsahu odůvodněném nekomerčním účelem konkrétní vzdělávací činnosti, ale organizační struktura a způsoby financování vzdělávacího zařízení by neměly být rozhodujícími faktory pro určení toho, zda jde o činnost nekomerční povahy*“ – tedy výjimka se vztahuje i na soukromé školy (popř. v některých zemích i veřejné školy), kde studenti platí školné. Preambule v bodu 21 uvádí, že „*digitálním užitím děl nebo jiných předmětů ochrany pro ilustrační účel by se mělo rozumět užití k podpoře, obohacení nebo doplnění výuky, včetně souvisejících vzdělávacích činností. Šíření softwaru na základě výjimky by se mělo omezit jen na jeho digitální přenos. Ve většině případů by tedy ilustrační účel měl být omezen pouze na části nebo úryvky děl, což by nemělo nahrazovat nákup materiálů primárně určených pro vzdělávací trhy*“ (Digitální směrnice).

Členské státy mají novou zákonnou výukovou licenci zavést (implementovat), ale mohou ji podle čl. 5 odst. 2 Digitální směrnice „vyloučit či omezit na určité způsoby nebo typy děl – jako je materiál primárně určený pro vzdělávací trh nebo notové zápisy, pokud jsou na trhu snadno dostupné vhodné licence k potřebám jim odpovídajícím a specifickým rysům vzdělávacích zařízení.“ Na rozpor mezi povinně zavedenou výjimkou a možností státu ji pro výukové materiály a notové zápisy vyloučit upozorňuje Barták (Srstka et al., 2019, s. 416-417). Pokud členský stát aplikaci nové zákonné výukové licence pro výukové materiály a notové zápisy vyloučí či omezí, „přijme nezbytná opatření k náležité dostupnosti a viditelnosti licencí povolujících užití děl či jiných předmětů ochrany při digitální výuce pro vzdělávací zařízení“. Může také dle čl. 5 odst. 4 Digitální směrnice zákonnou výjimku pro tato díla zakotvit, ale stanovit za jejich užití pro nositele práv spravedlivou odměnu.

Směrnice umožňuje přeshraniční digitální výuku s užitím autorských děl a jiných předmětů ochrany výlučně k ilustračnímu účelu, ovšem jen prostřednictvím zabezpečeného elektronického prostředí. Vychází z toho, že výuka musí být prováděna v souladu s vnitrostátními právními předpisy přijatými na základě této zákonné licence. Aby však Digitální směrnice eliminovala případné překážky, které by další stát ve svém právu na základě principu teritoriality přijal, aby zabránil nebo omezil přeshraniční digitální výuku komunikovanou studentům na jeho území z prvního státu, kde je umístěna škola, která výuku vede, stanoví čl. 5 odst. 4, že „se má za to, že k takovému užití dochází pouze v členském státě, v němž se vzdělávací zařízení nachází“. Podmínky autorskoprávní ochrany ve státu, kam přeshraniční výuka dosahuje, se tedy posuzují podle stejných zásad, jako v právu státu, na jehož území je umístěno vzdělávací zařízení, odkud je tato výuka vedena, a to i kdyby podle práva druhého státu podle principu teritoriality na jeho území mohla být uplatňována odlišná pravidla, která by výuku mohla omezit či jinak negativně ovlivňovat nad rámec omezení existujících v právu prvního státu.

Jen na okraj je možno v souvislosti s přípravou učitele pro svou digitální výuku zmínit novou zákonnou licenci zavedenou Digitální směrnicí v čl. 3 pro pořízení „rozmnoženiny a extrakce zhotovené výzkumnými organizacemi a institucemi kulturního dědictví za účelem vytěžování (data mining) textů a dat z děl nebo jiných předmětů ochrany, k nimž mají zákonný přístup, pro účely vědeckého výzkumu.“ Stanoví se v ní, že „rozmnoženiny a extrakce takto zhotovené tímto vytěžováním musí být uloženy s vhodnou úrovní zabezpečení a smějí být uchovávány jen pro účely vědeckého výzkumu, včetně ověření výsledků výzkumu. Nositelé práv mohou uplatňovat opatření nezbytná k zajištění bezpečnosti a integrity sítí a databází, v nichž jsou díla nebo jiné předměty ochrany uloženy.“

Výzkumnou organizací se míní dle čl. 2 bod 1) Digitální směrnice „vysoká škola včetně jejích knihoven, výzkumný ústav nebo jakýkoli jiný subjekt, jejichž hlavním cílem je provádět vědecký výzkum nebo vykonávat vzdělávací činnosti na neziskovém základě nebo tak, že zpětně investuje všechny zisky do svého vědeckého výzkumu, nebo v souladu s úkoly ve veřejném zájmu uznávanými členským státem takovým způsobem, že přístup k výsledkům tohoto vědeckého výzkumu není přednostně umožněn podniku, který na tuto organizaci vykonává rozhodující vliv“. Vytěžováním textů a dat se dle čl. 2 bod 2 Směrnice míní „jakákoli automatizovaná analýza textů a dat v digitální podobě za účelem získání informací a která zahrnuje mimo jiné vzory, tendence a souvztažnosti.“ Sporné je, zda vytěžováním textů a dat vůbec dochází k užití děl (Weiss, 2019).

Pro přípravu běžné digitální výuky (tedy nejen ve vazbě na výzkum) je významná i další nová – obecná zákonná licence pro vytěžování, stanovená v čl. 4 Digitální směrnice pro rozmnoženiny a extrakce zhotovené za účelem vytěžování textů a dat z děl nebo jiných předmětů ochrany, k nimž mají zákonný přístup a smějí být na rozdíl od předchozího typu výjimky uchovávány pouze po dobu nezbytnou pro účely vytěžování. Uplatňuje se ovšem pouze pod podmínkou, že si nositelé práv výslovně nevyhradili užití děl a jiných předmětů ochrany podle uvedeného odstavce vhodným způsobem, jako jsou strojově čitelné prostředky v případě obsahu zpřístupněného veřejnosti online. I toto ustanovení sklízí kritiku (Ducato & Strowel, 2019, s. 649-684).

6.2 Novela autorského zákona v úpravě citační výukové zákonné licence

Na Digitální směrnici reaguje novela autorského zákona, jak již byla zmíněna, týkající se ovšem i dalších otázek této směrnice, ale její komplexní výklad přesahuje rámec tohoto tématu. Novela do odevzdání rukopisu tohoto textu však nebyla dosud přijata. Na její koncepci i formulace návrhu byla vznesena poslední výzkumná otázka tohoto článku – jak se po novele autorského zákona změní podmínky pro užití autorských děl při e-learningu a jaká doporučení lze dát pro její aplikaci v praxi?

V ČR se nepodařilo včas Digitální směrnici implementovat do nového znění autorského zákona. Důvodem byla vytíženost Parlamentu a vlády bojem s pandemií a přijímání zákonů či jiných předpisů ji regulujících, v r. 2021 pak přípravou a provedením voleb do Poslanecké sněmovny a po volbách řešením ožehavých otázek nové vlny pandemie, války na Ukrajině, energetické krize a dalších negativních jevů.

V době zpracování tohoto textu se stále připravuje k implementaci v novele autorského zákona a je tak možno komparovat text stávajícího a novelizovaného textu a text navržené novely s textem Informační směrnice a její novely, ale i porovnání návrhů novely předložené předchozí vládou a novely předložené současnou novou vládou (ministrem kultury). Předpokládá se text velmi blízký Digitální směrnici, jak plyne i z návrhu novely z r. 2019 i z Důvodové zprávy předchozí vlády k ní z června 2021 (*Důvodová zpráva 2019; Návrh novely AutZ 6_2021*). Návrh novely byl předchozí vládou vypracován a předložen na základě Plánu legislativních prací vlády na rok 2020, schváleném usnesením vlády č. 870 dne 9. prosince 2019. Digitální směrnice měla být podle svého čl. 29 odst. 1 implementována v členských státech EU do 7. 6. 2021, ale v ČR tento termín Parlament nestihl. Přijetí novely v Parlamentu se tak stále opožděje. Nová vláda jako předkladatel nového návrhu, resp. její ministr kultury jako zástupce navrhovatele předložil nové Poslanecké sněmovně nový návrh novely autorského zákona i Důvodovou zprávou 18. 11. 2021, obsahově totožný s prvním návrhem předchozí vlády, jako sněmovní tisk č. 31/0 (*Návrh novely AutZ 11_2021*).

V dosavadní úpravě citační výukové zákonné výjimky, jak je patrné z jejího výše uvedeného znění v § 31 odst. 1 písm. c) AutZ, nebyla zvlášť zmíněna digitální či online výuka, tedy zda se vztahuje i na ni. Návrh novely přináší nové ustanovení o speciální zákonné digitální výukové licenci v samostatném novém ustanovení § 31a AutZ, tedy nejde o pouhé doplnění stávající úpravy v § 31 AutZ.

Při aplikaci této obecné úpravy tak vzniká řada otázek, kde jsou hranice této výjimky (víme, že nesmí být vykládána extenzivně). Nejasnosti dosavadní úpravy zákonné výukové licence, jak byly analyzovány níže, Digitální směrnice odstraňuje v čl. 5. Především stanoví v čl. 5 odst. 1 písm. a) i b), že digitální užití díla při vyučování pro ilustrační účely „probíhá na zodpovědnost vzdělávacího zařízení v jeho prostorách nebo na jiných místech nebo prostřednictvím zabezpečeného elektronického prostředí přístupného pouze žákům nebo studentům a vyučujícím vzdělávacího zařízení.“ Tento požadavek je přenesen do návrhu novelizovaného § 31a odst. 1 (*Návrhu novely*) s dikcí: „do práva autorského nezasahuje také škola, vysoká škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li na vlastní odpovědnost digitálně dílo při vyučování pro ilustrační účel nikoli za účelem dosažení přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, pokud se tak děje v prostorách této školy nebo zařízení nebo na jiných místech anebo v rámci zabezpečeného elektronického prostředí přístupného pouze žákům nebo studentům a vyučujícím této školy nebo zařízení a pokud je uvedeno jméno autora, název díla a pramen, je-li to možné.“

Z navrhovaného ustanovení AutZ pro praxi škol lze zdůraznit, že prostředí (digitální a komunikační systém, v jehož rámci výuka probíhá, i výukové programy) by mělo být školou zabezpečeno jak technicky proti hackerům, tak organizačně přidělením přístupových kódů a hesel učitelům i studentům daného digitálního kurzu. Také záznam přednášky či jiné podklady včetně studentových výtvorů, by měly být uloženy jen na určeném bezpečném úložišti stanoveném školou (a určitě ne na jiné, zejména veřejně přístupné místo) a že by škola měla být povinna k vytváření technických podmínek pro bezpečnou výuku

(a odpovědná i za to, když učitele a studenty o této povinnosti neinformuje, resp. jim ji neuloží a ani nepostihuje učitele či studenty to porušující).

Další utvrzení jistoty přináší nově navržený § 31a odst. 2 (*Návrhu novely*) v tom, že „užití díla podle odstavce 1 se považuje za užití, k němuž dochází pouze v členském státě Evropské unie nebo státě tvořícím Evropský hospodářský prostor, v němž škola, vysoká škola nebo školské či vzdělávací zařízení, které dílo užívá, má sídlo nebo je tímto státem uznáno.“ Touto fikcí novela převzala a rozvedla do srozumitelnější podoby výše citovaný text čl. 5 odst. 3 Digitální směrnice a podle ní i Návrh novely potvrzuje, že digitální výuku lze vést přes hranice a v souladu s tím zamezuje, aby stát, kam dopadá digitální přeshraniční výuka omezil nebo vyloučil uplatnění této digitální výuky na své území (aktuální je to opět v době epidemie Covid-19 i války na Ukrajině, kdy řada studentů zůstala v zahraničí a nemůže přijet z karanténních, vízových či jiných důvodů do školy v ČR, odkud se výuka přenáší, a pokračuje proto ve studiu online tak, že je studentům výuka komunikována do jejich domovských států na dálku), Je to v tomto směru vlastně i určení rozhodného práva pro digitální výuku.

Významné ustanovení nově navrhované úpravy zákonné licence pro digitální výuku v § 31a odst. 3 (*Návrhu novely*) dále stanoví, že nová speciální zákonná výjimka pro digitální výuku „se nevztahuje na užití díla primárně určeného pro vzdělávací účely a na užití vydaného notového záznamu díla hudebního či hudebně dramatického. Dílem primárně určeným pro vzdělávací účely se rozumí dílo, kterému byla udělena schvalovací doložka podle školského zákona, a jiné takové učebnice nebo učební texty.“ Schvalovací doložku upravuje § 27 odst. 1 školského zákona č. 561/2004 Sb., ve znění změn a doplňků. Uděluje a odnímá ji Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy „učebnicím a učebními texty pro základní a střední vzdělávání na základě posouzení, zda jsou v souladu s cíli vzdělávání stanovenými tímto zákonem, rámcovými vzdělávacími programy a právními předpisy. Učebnicím a učebními texty pro zdravotnické obory středních škol ministerstvo uděluje a odnímá schvalovací doložku v dohodě s Ministerstvem zdravotnictví. Seznam učebnic a učebních textů, kterým byla udělena schvalovací doložka, zveřejňuje ministerstvo ve Věstníku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy způsobem umožňujícím dálkový přístup.“

O použití jiných učebnic a učebních textů rozhoduje ředitel školy. Tuto výlukou z možnosti využití těchto děl bez souhlasu autorů převzal návrh novely českého autorského zákona z čl. 5 odst. 2 Digitální směrnice (i když nemusela). Zamezení užívání vydaného notového záznamu bez svolení autora zavedlo české právo již pro výlukou ze zákonné licence pro užití pro osobní potřebu dle § 30 odst. 3 a § 30a odst. 1 na konci AutZ. Výlukou ze zákonné výukové licence pro užití díla primárně určeného pro vzdělávací účely je výrazně zúžena jen na schválené učebnice, jimž byla udělena schvalovací doložka a učební texty, které schválí ředitel školy.

S užitím děl jiných autorů je spojena i příprava podkladů pro digitální přednášku vyhledáváním takových děl na internetu či v jiných sítích elektronických komunikací – tzv. vytěžováním textů a jiných autorských děl (tzv. data mining), což v právu ČR také výslovně upraveno dosud nebylo. Obecně by bylo možné tzv. volné užití díla, včetně zhotovení záznamu, rozmnoženiny či napodobeniny, užít podle § 30 AutZ pro osobní potřebu fyzické osoby, jehož účelem není dosažení přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu. To však neplatí pro počítačové programy, elektronické databáze i pořízení záznamu audiovizuálního díla při jeho provozování ze záznamu nebo přenosu – v těchto případech je užití těchto typů autorských děl uživatelem porušením práv jejich autorů.

Při přípravě digitální výuky nebo vědeckého výzkumu se nejedná o užití pro pouhou osobní potřebu učitele, ale pro výkon jeho profese. Tato výjimka se na něho nevztahuje a legalita této činnosti je problematická a je patrná nejasnost s legalitou těchto postupů. Nelze totiž uvažovat, že učitel či student pro výuku, resp. student pro své školní dílo, může pořizovat kopie všeho a užívat je, i když nemá smluvní licenci od autora, s poukazem na to, že mohou podle Ústavy ČR dělat vše, co jim zákon nezakáže. Zde totiž je autorským zákonem v § 12 uživateli zakázáno autorská díla užívat bez souhlasu autora. Užití pak může uživatel opřít jen o zákonnou výjimku z tohoto obecného zákonného zákazu, tedy legální je jen

takové užití bez souhlasu autora, které je zákonem naopak těmito zákonnými výjimkami výslovně dovoleno. Pokud však bude učitel vytěžovat výňatky autorských děl z úložišť, kde jsou pirátské kopie nebo při vytěžování učitel zjistí, že jím vytěžené dílo je neoprávněnou napodobeninou (či padělkem) nebo bylo na dané místo v síti umístěno protiprávně, nesmí je užít pro rozpor se zásadou poctivého právního styku dle § 6 ObčZ i s výše citovaným rozhodnutím SDEU (C-435/12, ACI Adam BV v. Stichting de Thuisakopie).

Je třeba jen dodat, že pokud škola či učitel spojil se svým dílem technickou ochranu, student ani třetí osoba nemá právo prosadit vůči němu její odstranění, aby si tak zajistil přístup k dílu, ale ani učitel nemá právo při vytěžování jiných autorských děl pro vyučování na odstranění jejich technické ochrany – analyzovaná zákonná licence při vyučování nespadá totiž mezi tzv. privilegované zákonné výjimky uvedené v § 43 odst. 4 AutZ.

Do Návrhu novely se, jak je porovnáním s textem Digitální směrnice patrné, promítl čl. 5 Digitální směrnice v kombinaci s dikcí dosavadního znění citační výukové zákonné výjimky v AutZ – a řeší nejasné a problematické body autorskoprávních aspektů digitální výuky, jak byly výše zmíněny, včetně odpovědnosti školy za vytvoření zabezpečeného elektronického prostředí, omezenou přístupnost digitální výuky jen studentům, žákům či vyučujícím tohoto zařízení. Lze konstatovat kogentní povahu ochrany děl určených primárně pro vzdělávací účely (tj. prezentace, přednášky, vyučovací programy, online kurzy a testy aj.), pokud jsou na trhu snadno dostupné vhodné licence, před užitím jiným učitelem či studentem bez svolení autora. V novém § 39c a 39d se navrhuje upravit podmínky vytěžování textů a dat, jak doslovně pro přehlednost uvádíme pod čarou.²

2

§ 39c

Licence k rozmnožování díla pro účely automatizované analýzy textů nebo dat

(1) Do práva autorského nezasahuje ten, kdo zhotoví rozmnoženinu díla za účelem automatizované analýzy textů nebo dat v digitální podobě, prováděné za účelem získání informací, zahrnujících mimo jiné vzory, tendence a souvztažnosti; takto zhotovenou rozmnoženinu je oprávněn uchovat pouze po dobu nezbytnou pro účely této automatizované analýzy textů nebo dat.

(2) Ustanovení odstavce 1 se nepoužije pro rozmnoženiny díla, jehož autor si užití podle odstavce 1 výslovně vyhradil vhodným způsobem; v případě díla zpřístupněného podle § 18 odst. 2 strojově čitelnými prostředky.

(3) Ustanoveními odstavců 1 a 2 není dotčeno ustanovení § 39d.

§ 39d

Licence k rozmnožování díla pro účely automatizované analýzy textů nebo dat k vědeckému výzkumu

Do práva autorského nezasahuje

a) vysoká škola, která jako součást své činnosti provádí vědecký výzkum, nebo právnická osoba, jejímž hlavním cílem je provádět vědecký výzkum nebo vykonávat vzdělávací činnost zahrnující rovněž vědecký výzkum, jestliže je vědecký výzkum této vysoké školy nebo právnické osoby prováděn tak, aby přístup k jeho výsledkům nebyl přednostně umožněn tomu, kdo na tuto vysokou školu nebo právnickou osobu vykonává rozhodující vliv, a současně tak, aby výzkum byl prováděn ve veřejném zájmu nebo na neziskovém základě nebo tak, že všechny zisky jsou zpětně investovány do vědeckého výzkumu této vysoké školy nebo právnické osoby, nebo

b) instituce kulturního dědictví

zhotoví-li pro účely vědeckého výzkumu rozmnoženinu díla za účelem automatizované analýzy textů nebo dat v digitální podobě, prováděné za účelem získání informací, zahrnujících mimo jiné vzory, tendence a souvztažnosti; takto zhotovenou rozmnoženinu je povinna uložit s vhodnou úrovní zabezpečení a může ji uchovávat pro účely vědeckého výzkumu, včetně ověření výsledků výzkumu.

7 Závěr

Cílem této stati bylo identifikovat problémové aspekty digitální výuky z hlediska možného konfliktu s autorským právem a nabídnout jejich řešení. V článku byly na řadě míst tyto problémové aspekty identifikovány, především v rámci zákonné výukové licence, citační licence a úpravy školního díla studenta, a také uvedena doporučení k řešení problémů, které s digitální výukou vznikají podle současného znění autorského zákona i jeho navržené novelizace.

Byla zodpovídána řada výzkumných otázek. Z analýz provedených k první z nich vyplývá, že se v praxi i v české a zahraniční literatuře užívá výrazů „digitální výuka“, „online výuka“ či „e-learning“ v různém smyslu a že v právních předpisech ani v judikatuře nejsou tyto výrazy vymezovány. Podle povahy výuky je třeba pro účely posouzení autorskoprávních aspektů autor doporučuje rozlišovat „online výuku“, která sice užívá nástroje komunikační a informační technologie, ale stejně jako tradiční forma výuky probíhá koncentrovaně jen mezi navzájem připojenými účastníky v reálném stejném čase, a „e-learning“, kde jsou též užívány komunikační a informační technologie a výuka může probíhat jak online, tak v různém čase a místě připojení, dle individuální volby účastníků. Z tohoto hlediska je e-learning širší pojem, označující celou digitální výuku; pojem online výuka je z tohoto hlediska užší, lze ji chápat jen jako část e-learningu (či digitální výuky). Pojem „digitální výuka“ je obecný a označuje široce všechny způsoby výuky s digitálními technologiemi (nikoliv však s analogovými technologiemi a v tom smyslu je výraz „e-learning“ širší.

K výzkumné otázce – v jakém smyslu mají informace předávané při digitální výuce povahu autorských děl – se rozбором vyjasnilo, kdy nabývají informace podobu autorských děl jako výsledky tvůrčí duševní činnosti učitelů nebo ve školních dílech studentů při digitální výuce a jaká je jejich autorskoprávní ochrana. Dále bylo poukázáno na to, že při e-learningu užívá učitel i studenti i díla jiných autorů často bez jejich souhlasu a že takové užití pro ilustrační účel umožňuje český autorský zákon v tzv. zákonné výukové licenci v § 31 odst. 1 písm. c) AutZ. Stať se proto věnovala zodpovězení výzkumné otázky, jak a za jakých podmínek je tato zákonná licence vymezena, a zda je možno ji výkladem uplatňovat nejen na tradiční formu výuku, ale i na digitální výuku. Článek její jednotlivé aspekty a podmínky podrobně analyzuje a doporučuje, jak by měli učitelé a studenti i školy postupovat, aby jednali ve shodě s právem. Stať se podrobně zabývá i dílčí výzkumnou otázkou po podmínkách licencí pro další způsoby užívání autorských děl bez souhlas jejich autorů, kde tyto další způsoby užívání navazují na digitální výuku – pro zákonnou citační výjimku a zákonnou výjimku ohledně školního díla studenta. Rozbor otevřel řadu otázek spojených s e-learningem, které nejsou výslovně řešeny v textu současného AutZ.

Článek seznamuje s výsledky výzkumu, který byl podniknut v právních předpisech a v rozhodnutích soudů a správních orgánů ČR, zda se některý vztahuje podrobněji ke zmíněné zákonné výukové výjimce, popř. obsahují výrazy „digitální výuka“, „e-learning“ nebo „online výuka“. K tomuto výzkumu byla na začátku vznesena výzkumná otázka, zda ke zmíněným problémům existuje judikatura, která by blíže objasnila rozsah a smysl poměrně obecného textu právní úpravy. Výsledkem analýzy bylo zjištění, že v české praxi ke zmíněné zákonné výukové výjimce nebylo vydáno žádné rozhodnutí a mezi těmi, která obsahovala výraz „online“, se vesměs jednalo o jiné aspekty online komunikace než ohledně digitální výuky. Několik nejbližších případů zde bylo podrobněji rozebráno. To znamená, že řešení kardinální otázky, zda je podle dosavadního práva ČR digitální výuka se zařazením děl jiných autorů bez jejich souhlasu vůbec legální a za jakých podmínek, když je obecně v rozporu s výlučnými právy jejich autorů, nelze opřít o judikaturu ČR a je možno k němu dojít jen doktrinálním výkladem a metodou kvalitativního výzkumu, tedy dlouhodobým pozorováním a uplatněním praktických zkušeností. Závěr zní tak, že to možné je, a dokud nenabude analyzovaná připravená novela AutZ účinnosti, budou přípustnost a podmínky digitální výuky v prostředí jeho dosavadní úpravy a zejména rozsah zákonné výukové licence vykládány již ve smyslu její nové úpravy v Digitální směrnici.

Protože podobné nejistoty s přípustností zákonné výukové výjimky i pro digitální výuku existovaly i v dalších zemích EU, resp. i EHP, přinesla Digitální směrnice v r. 2019 velký pokrok. Článek proto podrobněji odpovídá i na výzkumnou otázku, jaké jsou podmínky zákonné výukové licence pro digitální výuku podle Směrnice EU 2019/790 (Digitální směrnice), včetně doslovné citace jejího znění i některých diskuzí k ní publikovaných v odborné literatuře. Vychází přitom z dosavadní tzv. Informační směrnice, která je Digitální směrnicí novelizována, a uvádí i doslovné znění zákonné výukové výjimky v její úpravě, které bylo předobrazem jejího dosavadního znění v českém autorském zákoně.

Poslední výzkumná otázka se vztahuje k implementaci Digitální směrnice do novely autorského zákona ČR, jak se změní podmínky pro užití autorských děl při e-learningu v českém autorském zákonu a co je možno pro jeho organizaci v praxi doporučit. Článek zmiňuje postup přípravy návrhu novely autorského zákona v předchozím i současném Parlamentu ČR i vládě ČR, i fakt, že do odevzdání rukopisu tohoto článku nebyla dosud přijata. Předmětem rozboru je proto nikoliv přijatý text zákona, ale jen návrh jeho novely, který je obsahově ve shodě s Digitální směrnicí.

Návrh nebyl pojat jako úprava a přeformulování dosavadního znění zákonné výukové licence v § 31 odst. 1 písm. c) AutZ, tedy jako speciální dílčí varianta obecné zákonné výukové licence pro digitální výuku, ale jako nový typ zákonné výukové licence, který bude samostatně aplikován pro digitální výuku vedle její úpravy pro tradiční formu výuky. Navrhuje se proto zakotvit pro úpravu tohoto nového typu zákonných licencí zvláštní nové vložené ustanovení § 31a do textu AutZ. Důležité je, že legálnost zákonné výukové výjimky pro digitální výuku je podmíněna jejím vedením jen v zabezpečeném elektronickém prostředí s omezenou přístupností pouze studentům a vyučujícím tohoto zařízení, resp. daného kurzu (zajištěné přístupovými hesly či kódy). Je vyjádřena i odpovědnost školy či jiného vzdělávacího zařízení za vedení digitální výuky. Návrh novely neobsahuje úpravu § 31 odst. 2 AutZ, jež by umožnila další užití (včetně veřejného šíření) výňatků z děl užitých v digitální výuce. To ovšem výrazně omezuje možnost její volné přístupnosti veřejnosti včetně projektu Open Access.

Další zásadou návrhu novely je stanovení, že se užití autorských děl při digitální výuce, k níž dochází i na území dalších členských států EU či EHP, považuje za užití pouze v zemi, kde má škola sídlo nebo kde je tímto státem uznána. Návrh novely podle Digitální směrnice poskytuje zvláštní ochranu děl určených primárně pro vzdělávací účely před užitím jiným učitelem či studentem bez svolení autora. Platí to ale jen pro díla (učebnice aj.), pokud jim byla udělena schvalovací doložka a jsou-li na trhu snadno dostupné vhodné licence. V návrhu nového ustanovení § 39c a 39d AutZ se navrhuje upravit i podmínky vytěžování textů a dat učitelem nebo studenty, jejichž výsledkem je zařazení takto vytěžených výňatků děl jiných autorů do digitální výuky.

Závěrem je možno konstatovat, že nová úprava poskytne větší jistotu autorům i uživatelům jejich děl (učitelům, studentům) při zařazení výňatků těchto děl do digitální výuky. Před školou a jejími učiteli bude důležitý úkol se s těmi zákonnými podmínkami seznámit, instruovat studenty a prosazovat je včetně uplatnění případných sankcí za jejich porušení.

Additional Information and Declarations

Conflict of Interests: The author declares no conflict of interest.

Author Contributions: The author confirms being the sole contributor of this work.

Použitá literatura

Andruško, A. (2016). *Internet, informační společnost a autorské právo*. Wolters Kluwer.

Kumar Basak, S., Wotto, M., & Bélanger, P. (2018). E-learning, M-learning and D-learning: Conceptual definition and comparative analysis. *E-Learning and Digital Media*, 15(4), 191–216. <https://doi.org/10.1177/2042753018785180>

Bitzer, D., Braunfeld, P., & Lichtenberger, W. (1961). PLATO: An Automatic Teaching Device. *IRE Transactions on Education*, 4(4), 157–161. <https://doi.org/10.1109/te.1961.4322215>

- Bobek, M.** (2016). Výzkum v právu: reklama na NIKE anebo kvantová fyzika? *Jurisprudence*, 25(6), 3–10.
- Boháček, M., & Jakl, L.** (2002). *Právo duševního vlastnictví*. VŠE v Praze.
- Boháček, M.** (2020). Digitální výuka podle autorského práva České republiky na jednotném digitálním trhu EU. In Škrabka, J., Vacuška, L. (ed.). *Právo v podnikání vybraných členských států Evropské unie. Sborník příspěvků k XII. ročníku mezinárodní vědecké conference* (pp. 202–213). TROAS.
- Císařová, Z., Holcová, I., Dobřichovský, T., & Křest'ánová, V.** (2021). Série čtyř přednášek „Autorské právo a e-learning“ pro Centrum pro podporu e-learningu Univerzity Karlovy. <https://dl.cuni.cz/prednasky-autorske-pravo-a-e-learning/>
- Clarke, L.** (2013). Virtual Learning Environments in teacher education: a journal, a journey. *Technology, Pedagogy and Education*, 22(1), 121–131. <https://doi.org/10.1080/1475939x.2012.731632>
- Dringus, L. P., & Cohen, M. S.** (2005). An Adaptable Usability Heuristic Checklist for Online Courses. In *Proceedings Frontiers in Education 35th Annual Conference*. IEEE. <https://doi.org/10.1109/fie.2005.1611918>
- Ducato, R., & Strowel, A.** (2019). Limitations to Text and Data Mining and Consumer Empowerment: Making the Case for a Right to “Machine Legibility.” *IIC - International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 50(6), 649–684. <https://doi.org/10.1007/s40319-019-00833-w>
- Eger, L.** (2004). Blended learning. *AULA*, 12(3), 21–24. <https://www.csvs.cz/wp-content/uploads/2019/01/06-2004-3-blended-learning.pdf>
- Ferri, F.** (2021). The dark side(s) of the EU Directive on copyright and related rights in the Digital Single Market. *China-EU Law Journal*, 7, 21–38. <https://doi.org/10.1007/s12689-020-00089-5>
- Geiger, C., Hilty, R., Griffiths, J., & Suthersanen, U.** (2010). Declaration a Balanced Interpretation of the „Three-Step-Test“ in Copyright Law. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commercial Law*. 1(2), 119–122.
- Ginsburg, J. C.** (1990). Creation and Commercial Value: Copyright Protection of Works of Information. *Columbia Law Review*, 90(7), 1865–1936. <https://doi.org/10.2307/1122769>
- Ginsburg, J., C., & Budiardjo, L., A.** (2019). Authors and Machines. *Berkeley Technology Law Journal*. 34(2), 343–448.
- Grimmelmann, J.** (2016). Copyright for Literary Robots. *Iowa Law Review*, 101(2), <https://ilr.law.uiowa.edu/print/volume-101-issue-2/copyright-for-literate-robots/>
- Holcová, I.** (2013). Autorské právo v e-learningu (též ve vztahu k systému wiki) v otázkách a odpovědích. Multimediální podpora výuky klinických a zdravotnických oborů: Portál 1. Lékařské fakulty Univerzity Karlovy <https://portal.lf1.cuni.cz/clanek-867-autorske-pravo-v-e-learningu-tez-ve-vztahu-k-systemu-wiki-v-otazkach-a-odpovedich>
- Holcová, I. et al.** (2019). *Autorský zákon a předpisy související (včetně mezinárodních smluv a evropských předpisů)*, Komentář. Wolters Kluwer ČR.
- Jütte, B., J.** (2019). The New Copyright Directive: Digital and Cross-border Teaching Exception (Article 5). Kluwer Copyright Blog. <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2019/06/21/the-new-copyright-directive-digital-and-cross-border-teaching-exception-article-5/>
- Koukal, P.** (2010). Plagiátorská panika v české kotlině. *Právní rozhledy*, 18(17).
- Koukal, P.** (2019). *Autorské právo, public domain a lidská práva*. Masarykova univerzita v Brně. <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-9280-2019>
- Koukal, P., & Košík, M.** (2020). Komentář k § 88 – Zvláštní právo pořizovatele databáze. In Polčák, R. et al. *Autorský zákon. Praktický komentář s judikaturou*. Leges.
- Moore, J. L., Dickson-Deane, C., & Galyen, K.** (2011). e-Learning, online learning, and distance learning environments: Are they the same? *The Internet and Higher Education*, 14(2), 129–135. <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2010.10.001>
- Myška, M.** (2020). Komentář k § 31 – Výjimky a omezení práva autorského. In Polčák, R. et al. *Autorský zákon. Praktický komentář s judikaturou*. Leges.
- Polčák, R.** (2007). Autorské právo pro výuku. Seminář pro Masarykovu univerzitu v Brně. <http://is.muni.cz/do/1499/el/seminare/index.html>
- Prchal, P.** (2016). *Limity autorskoprávní ochrany*. Leges.
- Romero Moreno, F.** (2020). “Upload filters” and human rights: implementing Article 17 of the Directive on Copyright in the Digital Single Market. *International Review of Law, Computers & Technology*, 34(2), 153–182. <https://doi.org/10.1080/13600869.2020.1733760>
- Secker, J., & Morrison, C.** (2016). *Copyright and e-learning – A guide for practitioners*. Facet Publishing.
- Spiro, R., J., Bruce, B., C., & Brewer, W., F.** (2017). *Theoretical Issues in Reading Comprehension: Perspectives from Cognitive Psychology, Linguistics, Artificial Intelligence and Education*. Routledge.
- Srstka, J. et al.** (2019). *Autorské právo a práva související*. 2. aktualizované vydání. Leges.
- Suppes, P.** (1964). Modern learning theory and the elementary-school curriculum. *American Educational Research Journal*, 1(2) 79–93. <https://doi.org/10.2307/1162072>
- Telec, I., & Tůma, P.** (2019). *Autorský zákon, Komentář*. 2. vydání. C. H. Beck.
- Triacca, L., Bolchini, D., Botturi, L. & Inversini, A.** (2004). MiLE: Systematic Usability Evaluation for E-learning Web Applications. In L. Cantoni & C. McLoughlin (Eds.), *Proceedings of ED-MEDIA 2004--World Conference on Educational Multimedia, Hypermedia & Telecommunications* (pp. 4398–4405). Lugano, Switzerland: Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).

- Urbániková, M., & Smekal, H. (2017). Právní věda a právní psaní? Postačí vždy jako výzkumná metoda "číst, přemýšlet a psát"? *Jurisprudence*, 26(4), 38–41.
- Weiss, M., A. (2019). The Controversial European Union Directive on Digital Copyright. TTLF Newsletter on Transatlantic Antitrust and IPR Developments Stanford-Vienna Transatlantic Technology Law Forum. <https://tltfnews.wordpress.com/2019/07/11/the-controversial-european-union-directive-on-digital-copyright/>
- Zibner, J. (2020). Komentář k § 100 autorského zákona. In Polčák, R. et al., *Autorský zákon. Praktický komentář s judikaturou*. Leges.
- Zounek, J., Junaňák, L. et al. (2021). *E-Learning Učení (se) s digitálními technologiemi*. Wolters Kluwer ČR.

Právní předpisy

Česká republika

- Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb.**, o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR. Wolters Kluwer ASPI.
- Zákon č. 121/2000 Sb.**, o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a změně některých zákonů (autorský zákon), v platném znění. Wolters Kluwer ASPI.
- Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 73/2019 Sb.**, o vzdělávání v základních kmenech farmaceutů, v platném znění. Wolters Kluwer ASPI.
- Vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 397/2020 Sb.**, o vzdělávání v základních kmenech lékařů, v platném znění. Wolters Kluwer ASPI.
- Návrh novely autorského zákona č. 31/0 z 11. 11. 2021** – zákona, kterým se mění zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony - (9. volební období), předložený vládou ČR, resp. ministrem kultury ČR, dostupný z <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=31&CT1=0>

Evropská unie, mezinárodní smlouvy

- GDPR - Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679** ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů). Wolters Kluwer ASPI.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2001/29/ES** ze dne 22. 5. 2001 o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti (Informační směrnice). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0029&from=CS>
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/790** ze dne 17. 4. 2019 o autorském právu a právech s ním souvisejících na jednotném digitálním trhu a o změně směrnic 96/9/ES a 2001/29/ES ze dne 17. 4. 2019 (Digitální směrnice), Úřední věstník EU L 130, ročník 62, české vydání 17. 5. 2019 (Text s významem pro EHP) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0790&from=pt>
- Směrnice o kolektivní správě autorského práva a práv s ním souvisejících a udělování licencí pro více území k právům k užití hudebních děl online na vnitřním trhu č. 2014/26/EU** ze dne 26. 2. 2014 (Směrnice o kolektivní správě), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0026&from=pt>
- Revidovaná úmluva bernská o ochraně literárních a uměleckých děl z r. 1886** (vyhl. č. 133/1980 Sb., ve znění změn a doplňků). Wolters Kluwer ASPI.

Judikatura

Česká republika

- Usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3199/11** ze dne 19. 4. 2012. Wolters Kluwer ASPI.
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 2864/2015** z 29. 10. 2015. Wolters Kluwer ASPI.
- Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 739/2007** ze dne 30. 4. 2007 a sp. zn. 30 Cdo 60/2011 ze dne 29. 3. 2012 ve věci Svěrák v. Bauhaus. Kluwer ASPI.
- Rozhodnutí Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže č. j.: ÚOHS-0906,0907,0908,0909,0910,0911,0912,0913,0914,0915,0916,0917,0918,0919/2015/VZ-04391/2016/512/VKa**. Wolters Kluwer ASPI.
- Zasedání Rady pro rozhlasové a televizní vysílání č. 1 - 2015 / poř.č.38** (případ Harmonie TV a BOOZtv), Sp. zn./Ident.: 0951(2014), Č.j.: RRTV/240/2015-VAL Praha: 27.1.2015. Wolters Kluwer ASPI.
- Zasedání Rady pro rozhlasové a televizní vysílání č. 4-2018/ poř.č. 23** (případ reklamy na online sázení Korunka, Sp. zn. RRTV/2017/706/had, č. j. RRTV/6852/2018-had, Praha: 27.2.2018). Wolters Kluwer ASPI.

Evropská unie

Rozsudek SDEU C-145/10 z 1. 12. 2011 ve věci Painer. Wolters Kluwer.

Rozsudek SDEU C-435/12 z 10. 4. 2014 ve věci ACI Adam BV a další proti Stichting de ThuisKopie, Stichting Onderhandeligen GhuisKopie vergoeding. Wolters Kluwer ASPI.

Rozsudek SDEU C-466/12 ze dne 13. 2. 2014 ve věci SGAE v. Svensson. Wolters Kluwer ASPI.

Rozsudek SDEU C-160/15 ze dne 8. 9. 2016 ve věci Media BV v. Sanoma Media Netherlands BV, Playboy Enterprises International Inc., Britt Geertruida Dekker. Wolters Kluwer ASPI.

Rozsudek SDEU C-306/05 [2007] Bus. L.R. 521 ze dne 7. 12. 2006 ve věci SGAE v. Rafael Hoteles. Wolters Kluwer ASPI.

Rozsudek SDEU C-5/08 ze dne 16. 7. 2009 ve věci Infopaq International A/S v. Danske Dagblades Forening. Wolters Kluwer ASPI.

Rozsudek SDEU ve věci Renckhoff C-161/17 ze dne 7. 8. 2018 Lans Nordhein – Westfalen (Město Watrop, Spolková země Porýní-Vestfálsko) v. Dirk Renckhoff, citováno z Holcová, I. (2019).

<https://europeancopyrightsocietydotorg.files.wordpress.com/2018/10/ecs-opinion-renckhoff-cordoba-final.pdf>

Editorial record: The article has been peer-reviewed. First submission received on 15 August 2021. Revisions received on 3 February 2022, and 4 April 2022. Accepted for publication on 6 April 2022. The editor in charge of coordinating the peer-review of this manuscript and approving it for publication was Stanislava Mildeova .

Acta Informatica Pragensia is published by Prague University of Economics and Business, Czech Republic.

ISSN: 1805-4951
